

Hana Chaluš a Alice Müllerová

Integrace v kulturně pestré ě skupině TADY A TEĎ

Od května 2007 do konce roku 2007 realizovala Evropská kontaktní skupina v České republice ve spolupráci s občanským sdružením SOFIA a Organizací pro pomoc uprchlíkům **projekt Na rovinu**.

Cílem projektu bylo zmapovat proces integrace cizinek do české společnosti a upozornit na největší úskalí, která jsou s tím spojená. **Výstupem projektu** je sociologická studie určená odborné a široké veřejnosti a metodická publikace, která slouží jako vodítko pro genderově a kulturně senzitivní práci s klientkami - cizinkami.

Projekt se zaměřil na pět klíčových oblastí, která spolu úzce souvisejí:

Jsou to ženská práva, rodinné vztahy, partnerské vztahy včetně dělby rolí v domácnosti a při výchově dětí, postavení žen ve společnosti včetně ekonomické nezávislosti a seberealizace a podíl tradic a náboženství na vymezení genderových rolí. Zajímaly nás změny, které ženy v těchto oblastech prodělaly v souvislosti s příchodem a integrací do odlišného sociokulturního prostředí a rizikové faktory a potenciální konflikty v soukromé i veřejné sféře, se kterými může být integrace spojená.

K získání dat jsme využívaly ojedinělé a zajímavé aktivity.

- **Kvalitativní sociologický výzkum.** Formou hloubkových polostrukurovaných rozhovorů s jednotlivými cizinkami jsme zjišťovaly, jaké jsou jejich největší problémy spojené s integrací do naší společnosti, jak se vyrovnávají s hledáním zaměstnání v cizím prostředí, péčí o rodinu a změnou v partnerských vztazích, která je nevyhnutelným důsledkem migrace.
- **Autobiografické deníky.** Ženy je psaly pět týdnů ve svém rodném jazyce a ve svém soukromí. Reflektovaly své subjektivní zkušenosti v průběhu důležitých okamžiků jejich života. Díky této metodě se ženy mohly více otevřít a rozepsat se i o citlivých otázkách, které je obtížné odhalit při individuálních rozhovorech.
- **Multikulturní ženské skupiny,** jejichž součástí byly přednášky, skupinové diskuze a interaktivní workshopy. Skupiny nabídly možnost prodiskutovat s ostatními ženami (cizinkami a s Češkami) - v bezpečném prostředí - a pod vedením zkušených sociálních pracovníků - problémy, kterým ženy čelí při procesu integrace a emancipace.

Realizační tým

EKS - realizátor projektu, vedení projektu, koncepce a realizace výzkumu, zpracování výstupů výzkumné části projektu, PR

SOFIA - partnerská organizace - koncepce a realizace strukturovaného skupinového programu, zpracování výstupů skupinové části projektu

OPU - partnerská organizace - podíl na výzkumné části projektu - autobiografické deníky

Integrace v kulturně pestré ♀ skupině TADY A TEĎ

Vydala: Evropská kontaktní skupina v České republice v roce 2008

Autorky: Hana Chalouš, Alice Müllerová

Grafická úprava a sazba: TFSOft

Integrace v kulturně pestré φ skupině TADY A TEĎ

Hana Chaluš a Alice Müllerová

Obsah

1 ● Motto	5
2 ● Poděkování	6
3 ● Kdo se zúčastnil skupinové práce.	7
Příchozí, migrace, kulturní šok a posttraumatická stresová reakce	
Účast žen z majority	
Pojetí integrace, partnerský dialog, ženská skupina	
4 ● Způsob skupinové práce	9
Struktura a cíle skupinové práce	
Skupinová dynamika a proces integrace ve skupině	
Proces integrace ve skupině	
Multikulturní a genderové aspekty	
5 ● Od prvního kontaktu k účasti ve skupině	13
Vytvoření databáze, oslovení klientek	
Vstupní pohovory	
Kriteria výběru	
Výběr účastnic	
Písemný kontrakt	
6 ● Jak jsme diskutovaly a o čem	17
Pojetí	
Role facilitátorek, facilitace	
Struktura diskuze a způsob dotazování	
Způsob zpracování textů	
Tématické okruhy	
Srovnání skupin podle fáze integrace	
Zhodnocení diskuzí	
7 ● Co se dělo na workshopech a jak	36
Příprava a obsah	
Jednotlivé workshopy	
Role lektorek, vedení workshopů	
Zhodnocení workshopů	
8 ● Z evaluací účastnic	44
9 ● K čemu jsme dospěly a jak to hodnotíme	48
Organizace a příprava	
Průběh skupinového programu	
Přínos účastnicím, účast žen z majority	
10 ● Závěr	50
11 ● Fotogalerie	51
12 ● Autorky této publikace	56

1 • Motto

Před samotným textem této publikace uvádíme citaci zkušeného, humanisticky orientovaného psychologa a psychoterapeuta, která jako motto vyjadřuje způsob naší práce, především důraz kladený na individuální přístup, respekt k výpovědím jednotlivých účastnic projektu a potřebu zachování autentičnosti při zpracování získaných výpovědí a smyslu společného sdílení příběhů.

„Čím vědecktější je studium (jakéhokoliv) fenoménu, tím více je nahlížen zvenčí. Proto jsou sporné všechny klasifikace... v těch oborech, jejichž hlavním cílem je pochopit chování člověka.

Každé zkoumání musí ovšem nahlížet jevy zvenčí, jinak by nemohlo dospět k žádnému zobecnění a neexistovaly by ani... obecně použitelné pojmy... lze namítnout, že není možné dostat se doopravdy „dovnitř“ druhého člověka a že mezi subjektem a objektem vždy zeje propast. Jestliže daný jev nezařadíme do určité skupiny podle vnějších znaků, zůstane jedinečným jevem... Cílem analytika (terapeuta) je udržet kontakt s vnitřním světem člověka a neztratit ze zřetele prvotní metaforu (hypotézu). Jinak začne vidět svého (klienta) jako reprezentanta určité klasifikační skupiny... zatímco (jeho) posláním... je věnovat se individuální lidské duši, která vykazuje určité typické rysy svého chování navenek. Stejně typické rysy ovšem nemusí znamenat stejnou zkušenost.

(Příchozí) se sice mohou chovat typickým způsobem, ale každý z nich prožívá svou situaci odlišně. Intencionalita jednání je u různých lidí rozdílná.

Jde především o prožitky a utrpení, čili o „vnitřní“ problémy člověka... očekávání, že bude moci vyprávět... že bude sdílet svůj vnitřní svět. Vnitřní zkušenosti a utrpení jsou pojmy odedávna spojované s duší. „Duše“ však není vědecký pojem... nelze přesně definovat, ani se netěší vážnosti soudobých odborných diskuzích považovaných za skutečně vědecké. Je mnoho slov tohoto druhu, která mají smysl, ale nenašly své místo v současné vědě. To však vůbec neznamená, že věci, které tato slova označují, neexistují jen proto, že vědecká metoda je neuznává. Ani to neznamená, že vědecká metoda selhává, protože opomíjí tato slova, jež postrádají operační definici. Všechny metody mají své vymezené pole působnosti, musí pouze dbát, aby se ho držely.

Prvotní metafora (hypotéza) analytikova stanoviska vychází z toho, že lidskému chování lze porozumět, protože má vnitřní smysl. Tento vnitřní smysl je něčím prožitým a protrpěným. Analytikovi jej umožňuje pochopit citění a vhled. Všechny tyto pojmy jsou... empirickým jazykem analytika, poskytují kontext pro jeho prvotní metaforu (hypotézu) a jsou jejím výrazem.

Úkolem analytika (terapeuta) je ... přijímat to, co se děje, bez předjatosti. To je jeho způsob vědecké otevřenosti.“

James Hillman (1926), psycholog a psychoterapeut

2 • Poděkování

Naše poděkování patří především všem účastnicím skupinového programu. Vážíme si Vaší odvahy otevřeně sdílet v kruhu žen své názory a Vaší ochoty dělit se s ostatními o své zkušenosti. Osobně Vám též děkujeme za inspiraci pro naši další práci.

Janě Honzíkovej Maryškové a Šimoně Müllerové děkujeme za nezištnou pomoc při zpracování výstupů z diskuzí. Také děkujeme všem našim přátelům, kteří si našli čas průběžně pročítat text této publikace a nezdráhali se poskytnout nám cennou zpětnou vazbu.

3 ● Kdo se zúčastnil skupinové práce

Příchozí, migrace, kulturní šok a posttraumatická stresová reakce

Cílovou skupinou projektu byly ženy cizinky, které přišly do ČR s cílem trvale se zde usadit a integrovat se do české společnosti. Jednalo se o cizinky, které získaly trvalý pobyt na základě udělení azylu, či pracovní povolení, a nebo přišly do ČR za svou rodinou.

Tyto ženy přicházejí z různých kulturních prostředí, mají za sebou rozdílné zkušenosti a životní příběhy a na změnu po příchodu do jiné kultury reagují rozdílně. Některé tyto reakce se mohou projevit jako tzv. kulturní šok. Různé jsou i důvody pro migraci, které bývají často spojeny s traumatickými zážitky. V mnoha případech absence nebo nedostatečná pomoc, porůznu i neadekvátní reakce okolí v těchto případech mají za následek potlačení nebo vytěsnění problému, který se v řádech měsíců či let projeví různými symptomy jako je posttraumatická stresová reakce. Tyto skutečnosti ovlivňují možnosti a způsoby skupinové práce s cílovou skupinou žen migrantek.

Účast žen z majority

Jedním z cílů realizace skupinové práce v rámci projektu bylo **vytvoření prostoru pro partnerství a vzájemnou spolupráci**. Prostředkem k dosažení tohoto cíle bylo zapojit české účastnice tak, aby se staly partnerkami v interkulturním dialogu a tím zároveň umožnily zkušenost s tímto partnerstvím i ostatním ženám. Pro možnost zážitku plné integrace příchozích žen ve skupině byla účast českých žen nezbytná. Zastoupení majority bylo v symbolické rovině pojaté jako jedna z mnoha kultur ve skupině.

Pro účast ve skupinách byly přizvány ty ženy z české majority, které zajímá multikulturní tematika a které sdílení s ženami z jiných kultur vnímají jako osobní přínos.

Předpokládaná **přímá pomoc českých žen cizinkám** (*konverzace v českém jazyce, doporučení, kontakty atd.*) byla žádoucím a důležitým doprovodným opatřením. Pro saturování konkrétních potřeb klientek vyplývajících z jejich specifické životní situace jsme poskytly databázi neziskových organizací a na základě analýzy situace doporučily služby vybraných neziskových organizací.

Pojetí integrace, partnerský dialog, ženská skupina

Ženy mají přirozenou tendenci ke sdílení, vzájemné podpoře a pomoci. Na základě našich zkušeností (*samy jsme založily a facilitovaly podpůrné skupiny, vedly ženské diskuzní skupiny a nadále realizujeme zážitkové a sebezkušenostní workshopy pro ženy*) víme, že **účast ve skupině či společenství žen je sama o sobě posilující a terapeutická**. V městském prostředí přibývá nukleárních rodin vzhledem k mobilitě spojené s příležitostmi na trhu práce. Žena se tak ocitá v situaci, kdy jí chybí širší rodinné zázemí a společenství žen. **V případe žen cizinek je tento problém ještě markantnější** – žijí v jiném kulturním rámci, potýkají se s jazykovou bariérou, někdy i s nepřátelským postojem společnosti a jejich přístup k institucionální pomoci a službám je ještě obtížnější. Příchozí ženy z výše popsaných důvodů bývají častěji postižené ekonomickým a sociálním znevýhodněním a ztíženou orientací v majoritní společnosti. Proto nemohou využívat dalších příležitostí osobnostního i profesního rozvoje a dalších aktivit, které jsou pro ně často finančně i sociálně nedostupné.

Partnerský dialog s důrazem na rovnost všech členek ve skupině je podmínkou pro dosažení jednoho z cílů skupinové práce, kterým byla podpora v jednotlivých krocích integrace příchozích žen v majoritní společnosti a vytvoření sociálních vazeb jako alternativní formy neinstitucionální pomoci. Zjištění příchozích žen, že i české ženy čelí podobným problémům jako ony, přispělo k snažšímu dosažení těchto cílů. Toto zjištění bylo přínosné i pro české účastnice.

4 • Způsob skupinové práce

Struktura a cíle skupinové práce

vstupní pohovor, 1 až 2 hodiny

individuální vstupní pohovor je prvním krokem v individuální práci, je důležitý pro motivaci a angažovanost účastnic skupin včetně přijetí přínosu ze skupinové práce a zároveň je důležitým předpokladem pro vytvoření pocitu bezpečí ve skupině

úvodní workshop, 6 hodin

seznámení účastnic a vytvoření společné komunity, nastavení vhodných skupinových norem a podpora koheze pro další skupinovou práci a pro využití potenciálu diskuzních skupin, první zpětné vazby účastnic, první reflexe skupinového dění a způsobu vedení skupiny

úvodní diskuze – postavení ženy ve společnosti, ženská hnutí, 2 hodiny

sblížení účastnic v přirozené intimitě menší skupiny, vytvoření společného prostoru pro otevření diskuze, sdílení příběhů a výměnu zkušeností, podpora autenticity pro průběh dalších diskuzí a pro využití potenciálu aktivit během workshopů, zjišťování komunikačních strategií ve skupině, reflexe facilitace a modelů volených otázek

2. diskuze – rodina, výchova a společenství, 2 hodiny

bezpečný prostor rodiny a přirozený vliv společenství jako formující činitel základního pojetí vlastní identity, vytvářející vzorce chování, vnitřní normy a pocit integrity – podpora bezpečí a rozvoj skupinových norem

2. workshop – podpurný, 6 hodin

kreativní, sebezkušenostní a zážitkové uchopení témat z předchozích diskuzí, jejich hlubší sdílení, možnost v bezpečném a přijímajícím prostředí otevřít, prozkoumat a zpracovat osobní příběhy vztahující se k obsahu, využití zkušenosti intimního sdílení v diskuzní skupině pro aktivní zapojení se do aktivit, rozvoj skupinového procesu, podpora integračních kroků

3. diskuze – partnerství, dělba rolí, 2 hodiny

vztahování se jako nástroj sebepoznání a duševní rovnováhy, role jako indikátory vnější identity – podpora interakcí a reflexe polarit, podpora zkoumání volby používaných rolí

4. diskuze – veřejná sféra, občanská angažovanost a seberealizace, 2 hodiny

osvojení veřejného prostoru a zodpovědnost jako impulz k individuaci a projev svobodné vůle, seberealizace jako forma osobnostního rozvoje – podpora zájmu o majoritu, podpora využití prostoru

5. diskuze – spiritualita, náboženství a tradice, 2 hodiny

tradice a náboženství jako zdroj podpory i forma omezení, spiritualita a vědomí přesahu jako předpoklad celistvosti, ženská cesta jako zdroj vnitřní síly, podpora sociokulturní identity, podpora sebereflexe

3. workshop – ukotvování, 6 hodin

kreativní, sebezkušenostní a zážitkové uchopení témat předchozích diskuzí, jejich hlubší sdílení, možnost v bezpečném a přijímajícím prostředí otevřít, prozkoumat a zpracovat osobní příběhy vztahující se k obsahu, využití zvýšené míry soudržnosti z diskuzních skupin pro intenzivní zapojení se do aktivit, prohloubení skupinového procesu, upevnění integračních kroků

4. workshop – závěrečný, 6 hodin

poslední z workshopů a zároveň i poslední skupinové setkání s cílem uzavřít skupinový proces, zhodnotit proces integrace, možnost rámcově se vrátit k tématům, prostor pro celistvější otevřené zpětné vazby – na tento workshop navazuje závěrečná evaluace

Skupinová dynamika a proces integrace ve skupině

Forma – uzavřená a časově ohraničená komunita. Komunitu tvoří účastnice obou diskuzních skupin.

Takto vytvořená komunita svou charakteristikou (*tématickou, sebezkušenostní a zážitkovou, podpůrnou a „setkávací“*) využívá potenciál kreativních aktivit, terapeutické intervence a skupinovou dynamiku podporováním těch jejích aspektů,

kteří jsou nápomocní k dosažení vytyčeného cíle, kterým je vytvořit **bezpečný prostor pro zážitek plné integrace** svých členek.

Skupinová dynamika je v případě takto vedených skupin pouze jedním z metodických nástrojů. Podporovány jsou jen ty aspekty skupinového chování, které napomáhají k dosažení cíle, jímž byl v tomto případě zážitek plné integrace v uzavřené skupině žen. Na rozdíl od terapeutických skupin, které jsou na skupinové dynamice založené a podporují i takové aspekty jako je např. odpor, stažení se, stagnace či otevřený konflikt.

K eliminaci těchto prvků skupinového chování slouží například: strukturovanost programu, tematický rámec, aktivnější role lektorek, volba a srozumitelné zadání adekvátních aktivit. V neposlední řadě pomáhá podpoře vhodných aspektů skupinového chování a minimalizaci či eliminaci těch nežádoucích dobře nastavené a rozvíjející se skupinové normy.

Proces integrace ve skupině

Dovednosti pro úspěšnou integraci – ochota otevřít se a nabídnout příběh, ochota vyslechnout příběh druhých, schopnost přijmout podporu a pomoc a zároveň ji nabídnout druhým, sebepodpora, pocity sounáležitosti, reflexe vlastních potřeb.

Kombinace tematického zaměření diskuzních skupin využívajících verbalitu a reflexi **mentálního uchopení tématu** a workshopů umožňujících **emocionální uchopení zážitku** a neverbální, kreativní vyjádření **je nezbytným faktorem pro ukotvení, rozvoj a následné použití získané zkušenosti pro rozvoj sociální a vztahové dovednosti a její aplikaci v osobním a veřejném životě po skončení účasti ve skupině**. Takto připravená a vedená komunita má edukační a emocionálně korekční charakter.

Dalším efektem kombinace zážitkových workshopů a facilitovaných diskuzí bylo vzájemné potencování možností obou metod práce se skupinou a umocnění efektu předpokládaného přínosu a změn včetně zážitku plné integrace ve skupině.

Vliv workshopů na hloubku a autenticitu sdělení během diskuzí byl zřejmý. Průběh obou diskuzních skupin ovlivnil zejména společné téma komunity. Také bezpečný prostor pro otevřenou výpověď všech účastnic obou diskuzních skupin snížil potřebu vracet se a opakovaně verbalizovat diskuzní témata v rámci workshopů. Díky tomu byla možnost maximálně využít jejich sebezkušenostní a zážitkový charakter.

Multikulturní a genderové aspekty

„Ženy čelí jiným problémům, mohou čerpat i z jiných zdrojů... Přesto je tyto zkušenosti nutné chápat ve vztahu k partnerům a rodinám...“

Alice Sczepaniková, socioložka zabývající se genderovými aspekty migrace

V diskuzích a workshopech byla významná úplná rovnost všech členek a princip kulturní výměny. Hledaly jsme cesty a nápady, jak kultura, tradice, vzorce a zkušenosti příchodících žen pro nás mohou být inspirativní při hledání našich kořenů a definování vlastní kulturní identity. Také jsme mapovaly oblasti, ve kterých mohou být hodnotový systém, postoje a priority dané naším kulturním kontextem prezentované v diskuzích a na workshopech českými účastnicemi nosné pro příchodící ženy.

Tato **kulturní výměna** byla realizovaná prostřednictvím diskuze a vzájemného sdílení zúčastněných žen, symbolicky skrze **dialog mezi majoritní minoritou ve skupině a reprezentantkami minoritních kultur, které však v souhrnu tvořily majoritu skupiny.** Tato symbolika „výměny rolí“ byla z multikulturního hlediska „kouzlem nechtěného“, respektive nezamýšleným, a přesto přínosným aspektem pro většinu zúčastněných.

Tematické okruhy (*společné pro výzkum i skupinovou práci*) byly vytipované projektovým týmem již v průběhu přípravy projektu s ohledem na zaměření projektu, tedy akcentující genderové hledisko. Pro záměry skupinové práce tyto okruhy realizátorky skupinového programu dále modifikovaly. Z diskuzí a workshopů vyplynula témata, která přímo ovlivňují spokojenost žen a každodenní kvalitu jejich života. Společně jsme se snažily pojmenovat způsoby a cesty, které ženy preferují při řešení osobních i obecných záležitostí. Uchopení a sdílení těchto témat z pohledu žen na základě jejich vlastních zkušeností a vytvoření prostoru pro zážitkové aktivity podporující osobnostní rozvoj vnímáme jako genderově posilující, velmi cenný zdroj, ze kterého mohou zúčastněné ženy čerpat. Domníváme se, že mapování těchto postojů a jejich následná prezentace může přispět k legitimitě diverzity postojů v rámci genderové i multikulturní problematiky.

5 • Od prvního kontaktu k účasti ve skupině

Vytvoření databáze, oslovení klientek

V první fázi jsme distribuovaly mezi neziskové organizace informační leták se stručným obsahem projektu, strukturou skupinové práce a tématickými okruhy diskuzí se žádostí o informování klientek o možnosti účasti ve skupinách. Také jsme projekt osobně prezentovaly v rámci multikulturních skupin a na kurzech pro cizince/ky. V neposlední řadě spolupracující ženy imigrantky o plánované realizaci skupin informovaly ve svých komunitách.

Všechny tyto kontakty doplnily naši databázi žen cizinek, kterou jsme měly z našich předchozích aktivit.

První telefonický kontakt zajistil klientce poskytnutí základních informací, zodpovězení otázek a umožnil nám získat orientační informace o zemi původu a délce pobytu. Také jsme klientku informovaly o tom, jakým způsobem jsme získaly její kontakt.

V případě zájmu jsme domluvily termín vstupního pohovoru a místo setkání s ohledem na přání klientky.

V této fázi jsme se zaměřily především na motivaci klientky pro osobní setkání.

Vstupní pohovory

Rozhovor jsme vedly k naplnění těchto bodů:

- opětovné seznámení s obsahem celého projektu a realizující organizací
- informace o podmínkách a pravidlech účasti v projektu a ve skupině
- popis struktury, možností programu a pravidel skupinové práce
- představení metody facilitace diskuzí a vedení workshopů
- představení organizace a realizátorek skupinové práce
- osobní historie a historie příchodu klientky do ČR
- aktuální situace klientky, odhad fáze integrace
- představa o spolupráci, očekávání klientky
- popis očekávaného přínosu klientce
- seznámení s časovým plánem
- zodpovězení všech otázek
- ujištění o anonymitě
- dotazník

V této fázi jsme sledovaly cíl motivovat klientku k aktivnímu zapojení se do diskuzí a průběhu workshopů, motivovat ji k přijetí užitku a možné změny vyplývající z charakteru skupinové práce a poskytnout jí informace pro zodpovědné rozhodnutí k účasti ve skupině. Dalším cílem bylo získat podklady pro výběr do skupin.

Pořadí témat jsme přizpůsobovaly aktuálnímu vývoji rozhovoru.

Pocit bezpečí klientky v průběhu rozhovoru jsme zohledňovaly poskytnutím informací, zodpovězením všech otázek a ujištěním o anonymitě účasti ve skupině.

Pokud se klientka z jakéhokoliv důvodu rozhodla programu skupin neúčastnit, nebo se již v průběhu rozhovoru ukázalo, že by nemohla z jakéhokoliv důvodu dostát podmínkám účasti v programu skupin, byla jí nabídnuta možnost zúčastnit se jako respondentka kvalitativní výzkumné sondy (*viz úvodní informace o projektu Na rovinu!*). V některých případech vzhledem ke specifickým potřebám žen imigrantek jsme doporučily služby jiných neziskových organizací (kurzy, pomoc při hledání zaměstnání apod.).

Po každém vstupním rozhovoru jsme k vyplněnému dotazníku doplnily další relevantní údaje a naši reflexi průběhu rozhovoru.

Kriteria výběru

Kriteria z hlediska složení skupin:

zastoupení žen z majority
zastoupení různých zemí původu
zastoupení různých náboženství
zastoupení různého vzdělání a názorové orientace
zastoupení různých věkových skupin a rodinného stavu
zastoupení různých pracovních zkušeností a oblastí zájmové činnosti

Kritéria z hlediska účastnic skupin:

jazyková vybavenost
psychická stabilita
připravenost a ochota ke změně
ochota sdílet svoje názory a zkušenosti
ochota aktivně se podílet na práci skupiny
ochota dodržovat nastavená pravidla skupinové práce

V případě účasti žen z majority ve skupině jsme navíc sledovaly ochotu k aktivnímu zapojení se v průběhu realizace skupin a ochotu podílet se na interkulturním dialogu. Klíčové byly otázky, zda chtějí sdílet svoje zkušenosti s ženami přicházejícími z jiných kultur a chtějí-li být také těmto ženám nápomocné. V neposlední řadě nás zajímalo, zda chtějí poznat to, co nám tyto kultury mohou nabídnout.

Výběr účastnic

V první fázi jsme většinou již během vstupního pohovoru vyřadily z výběru klientky zjevně nesplňující kritérium jazykové vybavenosti, a to z hlediska možnosti dorozumění ve skupině. Vzhledem k určitým nárokům skupinové práce jsme též sledovaly kritérium psychické stability.

Ve druhé fázi jsme klientky rozdělily do dvou skupin podle fáze integrace. Klíčem byla délka pobytu v ČR – do pěti a nad pět let. Také jsme s ohledem na projektovou žádost prioritně vybraly ženy ze zemí cílové skupiny projektu (tj. ženy z bývalého Sovětského svazu, Jugoslávie, Blízkého a Středního Východu, Jižní a Jihovýchodní Ásie a Afriky).

Ve třetí fázi jsme hodnotily různost složení skupin vzhledem k zemi původu. Vybraly jsme klientky se zemí původu poměrně méně zastoupených, které ale zároveň splnily všechna další kritéria (Afghánistán, Mongolsko, Kuba, Barma, Indonésie).

Ve čtvrté fázi jsme vybíraly ženy ze zemí, kterých je zastoupeno poměrně nejméně (Rusko, Ukrajina, Kalmycko, Bělorusko, Gruzie, bývalá Jugoslávie).

V páté fázi jsme výběr doplnily o další cizinky (Japonsko a Polsko) a o české účastnice. Také jsme vybraly účastnice, které by skupinu v počátcích případně doplnily.

V šesté fázi jsme si ověřily splnění kritérií jednotlivých účastnic a zhodnotily složení obou skupin z hlediska všech kritérií pro zajištění motivované účasti a pestrosti skupin, aby přinejmenším podle zemí původu byl poměr složení obdobný poměru žen, které jsou klientkami občanských sdružení zabývajících se prací s migranty/kami, nebo jsou zapojené do aktivit ve svých komunitách.

Písemný kontrakt

Před samotným podepsáním kontraktu oběma stranami byla klientka podrobně seznámena se zněním a závazky obou stran.

Realizátorky se v kontraktu zavázaly k dodržení anonymity účastnic, dodržení realizace struktury skupinové práce a k zajištění odborného vedení skupinového programu.

Klientka se v kontraktu zavázala k dodržení pravidel skupiny, zejména mlčenlivosti a poměrné účasti na diskuzích a workshopech.

Záměrem podepsání kontraktu je transparentnost a respekt k účastnici jako k partnerce dohody o charakteru nabízené služby. Na druhé straně je písemný kontrakt jedním z metodických nástrojů delegování kompetencí oproti pasivnímu přijetí nabízených služeb.

6 • Jak jsme diskutovaly a o čem

Pojetí

Záměrem projektu byla potřeba otevřít diskuzi o tom, zda a do jaké míry kultura z které ženy přicházejí, ovlivňuje možnost jejich integrace do české společnosti a podívat se na tuto problematiku očima samotných účastnic.

Záměrem diskuzí bylo otevřít témata zaměřená na oblast společného soužití a doplnit je o zkušenosti příchozích žen a tím přispět k partnerskému dialogu mezi majoritou a příchozími.

Český kulturní kontext může ovlivnit naši představu o potřebách a situaci příchozích. Cílem diskuze bylo mimo jiné dozvědět se, do jaké míry jsou naše představy oprávněné. Přestože jsme měly hypotézy, snažily jsme se od nich oprostit a minimalizovat náš vliv v roli facilitátorek, aby bylo možné říct cokoliv a přijít s jakýmkoliv předem neočekávaným tématem. Tematické okruhy jsme specifikovaly a jednotlivé otázky pro diskuzi modifikovaly tak, aby jejich šíře otevřela prostor pro neočekávané.

Každá žena přicházela se svým individuálním příběhem. Důležité bylo společenství, ve kterém se tyto příběhy mohou sdílet.

Způsob dotazování byl zaměřen především na sdílení získaných zkušeností, nevedl pouze k zodpovězení pokládaných otázek. Podporovaly a rozvíjely jsme též asociace žen k danému tématu, k prezentované přednášce a k jednotlivým výpovědím účastnic.

Otázky sledovaly vektor od Tam a Tehdy k Tady a Teď, jinými slovy nám šlo o obrácení pozornosti na využití potenciálu zkušeností vlastní životní historie v současné realitě účastnic.

Záměr diskuze

Poskytnout účastnicím základní informace o životě českých žen, na jejichž základě je možné otevřít diskuzi.

Možnost se k těmto informacím vyjádřit.

Otevřít příležitost ke společnému sdílení životních zkušeností žen cizinek a žen z majoritní společnosti.

Vytvořit prostor pro otevřenou komunikaci a osobní sdílení.

Možnost zážitku integrace v malé skupině.

Zmapovat problematická místa a zkušenosti žen cizinek v odlišných fázích integrace.

Diskutovat o možnostech změny, hledat zdroj podpory mezi ženami apod.

Role facilitátorek, facilitace

Zahájení a uzavření diskuze, představení členek skupiny a přednášejících.

Vedení diskuze – pro zajištění plynulosti diskuze jsme používaly metodu „mluvící hůl“, což je prakticky předávání diktafonu v kruhu žen té, která si chce vzít slovo.

Rozvíjení tématu – pro vytváření bezpečného prostoru, pro otevřené vyjadřování všech účastnic jsme používaly metodu zrcadlení, rámování, povzbuzování, parafrázování.

Zajištění rovnosti všech členek diskuzní skupiny – sledování časového rámce pro jednotlivé členky skupiny, zajištění prostoru pro všechny příspěvky, věnování pozornosti všem příspěvkům.

Diskuze probíhala formou panelové debaty a kulatého stolu. Volně byla inspirovaná metodou ohniskové skupiny, kde je jako impulz pro diskusi volen krátký informativní úvod k tématu očekávané diskuze.

Struktura diskuze a způsob dotazování

Informativní úvod jako zmapování daného tématu a inspirace pro diskuzi.

Přestávka – občerstvení, individuální reflexe přednášky.

Zahájení vlastní diskuze.

V úvodu byly položeny zpravidla dvě až tři základní otázky, které byly v průběhu modifikovány a doplňovány podle aktuálního směřování diskuze.

Uzavření diskuze, krátké zhodnocení, zpětná vazba.

Způsob dotazování byl zaměřen na tyto priority:

S čím k nám přicházejí ženy cizinky, jaká byla v dané oblasti situace v jejich zemi?

Jak české účastnice vnímají danou problematiku u nás?

Co se změnilo po příchodu do ČR?

Co se pro české účastnice změnilo po setkání s jinými kulturami?

Jak dalece mohou zachovat své tradice, svůj životní styl?

Čím je inspirujeme, co se jim u nás líbí a co se jim nelíbí?

Čím mohou jejich tradice, zvyky a životní postoje být pro nás inspirující?

Co máme společného, čím se lišíme?

Jak mohou ženy přispět k vzájemnému soužití migrantů/tek s majoritní společností?

Způsob zpracování textů

Diskuze byly se souhlasem zúčastněných žen nahrávány a přepsány k dalšímu zpracování. Ženy v diskuzích vystupovaly anonymně, jejich jména a původ neuvádíme.

Vzhledem ke zvolené formě facilitace jsou výpovědi zúčastněných žen individuální a osobní. Po jejich zpracování jsme se vzdaly nároku na vzájemné srovnávání a vyvozování závěrů z rozdílů ve výpovědích vzhledem k národnosti zúčastněných žen. Naší prioritou pro tuto publikaci bylo ukázat výpovědi žen v jejich autenticitě, zprostředkovat atmosféru a míru sdílení, která ve skupině vznikla a zachovat respekt k váze jednotlivých výpovědí, způsobu vnímání a postojům jednotlivých žen. Nekladly jsme si za cíl zachovat „čistotu dat“ a z toho důvodu jsme pro potřebu této publikace citace jazykově upravily.

Analýza diskuzí

V záznamech z diskuzí jsme vyhledávaly motivy, které: se opakovaly, na kterých se většina žen shodla, byly nějakým způsobem kontroverzní, byly nové, vyvstaly mimo rámec zvolených otázek.

Výstupem jsou tedy námi definované motivy, které doplňujeme citacemi účastnic. Výstupy jsou uváděny z obou skupin současně, rozdíl mezi jednotlivými skupinami uvádíme v kapitole „Rozdíly podle fáze integrace“.

Další zpracování výstupů bude předmětem samostatné publikace věnované tématickým okruhům, viz úvod, O projektu Na rovinu!

Tématické okruhy

Témata byla definována na začátku projektu projektovým týmem tak, aby odpovídala záměru diskuzních skupin a současně záměrům výzkumné části projektu. Pro účely diskuzních skupin jsme tématické okruhy upravily podle potřeb a vývoje skupinového procesu.

Vybíraly jsme okruhy, které souvisí se životem žen, hledaly jsme, v kterých oblastech mají ženy odlišné zkušenosti, kde mohou narážet na překážky.

1. POSTAVENÍ ŽENY VE SPOLEČNOSTI – ŽENSKÁ HNUTÍ

Úvodní přednáška byla zaměřená na uvedení do problematiky postavení žen ve společnosti, historii a vývoj ženského hnutí v euroamerické civilizaci a v ČR.

Pojetí

Předpokládaly jsme, že každá z žen, která se diskuze účastní, má své pojetí ženských a lidských práv dané mimo jiné zkušeností ze země původu. Svým přístupem mohou přispět k doplnění společenského spektra o jiné, specifické vidění problémů a jejich řešení, a tím přispět k vzájemné shodě.

Zvolené otázky a směřování diskuze

Cílem diskuze bylo zmapovat do jaké míry v zemích původu účastnic skupiny byla otázka ženských práv diskutována a do jaké míry je pro účastnice důležitá. Zajímalo nás také, jak se jejich pohled změnil po příchodu do ČR, zda se s porušováním lidských/ženských práv ve svém životě setkaly, a do jaké míry vnímají a řeší své problémy z lidsko-právního úhlu. Vzhledem k tomu, že tato diskuze byla první z řady diskuzí, jejím předmětem bylo představení jednotlivých kultur, tradic a postavení žen ve společnosti.

Vzhledem k šíři tohoto tématu se do odpovědí promítala i témata, která byla předmětem dalších diskuzí – názory na rodinu, uplatnění žen ve společnosti apod. Diskuze se rozvinula od ženských práv k pojetí ženské identity a pospolitosti jako zdroje síly a moci. Ukázalo se, že pojetí role žen ve společnosti je velmi podobné u všech účastnic.

Výstupy doplněné citacemi

Ženskou otázku vnímají ženy až jako druhotnou otázku, v době klidu, demokracie. Ženské společenství je vysoce hodnoceno jako zdroj ženské síly. Svě společenství zanechaly v zemi původu, tady jim společenství chybí.

Ženy mají jiné cesty, jak uplatnit svůj vliv – ženský způsob není boj, ale cesta k cíli. Způsob uplatnění tohoto vlivu souvisí s tradičním uspořádáním.

Role ženy souvisí s politickou, ekonomickou a společenskou situací. Potlačování práv vyvolá protitlak, velký prostor situaci, kdy není pocíťována potřeba za něco bojovat. Vnímání ženské otázky souvisí také obecně s mírou tolerance k odlišnostem v dané společnosti.

Potřeba žen uplatnit se je vyvažována potřebou postarat se o rodinu.

Zvládnout všechno je zvyk, ale i hodnota. Zároveň ženy zatěžuje.

Příchodí vnímají české ženy často jako málo hrdé na svou ženskost.

Na druhou stranu oceňují možnosti českých žen ve vztazích i v zaměstnání.

Jako cizinky se v zaměstnání cítí více diskriminované.

„...během mojí socializace jsem měla kolem sebe strašně silných žen, které většinou nemluvily o svých problémech, ženských právech, jestli ony měly nějaký problémy, prostě to řešily, ale většinou možná, nechtěly, nevím. Ale ony nechtěly jít do politiky, nešly většinou do politiky, ale měly nějaké síly pro sebe... pro mě je síla žen a co jsem viděla v těch generacích – babičky, mámy a tak dál, tety, a byly to ženy, který měly nějaké cíle a ty cíle dostávaly, dosahovaly. Ony prostě mohly udělat to, co chtěly. A řídily své životy, jak to chtěly. Ale nedělaly to přímo, pevně, dělaly to víc... v mém osobním životě ženská práva nebyly nikdy jako boj, a to byly spíš nějaké cesty k těm cílům, které mám a které musím.“

„A já bych řekla, že určitě my jsme měli, během socializace my jsme měli tlak sociálních rolí tradičních, možná víc tradičních, protože jak vzpomenu, moje babička říkala. Já určitě umím vařit, smažit, šít a tak dál, nedělám to pořád, já vím, že to mi nejde, já to nedělám super, určitě vařím skoro každý den pro manžela, ale nedělám to, nešiju pro sebe, protože vím, že někdo existuje, kdo dělá to líp než já, nedělám si manikúru, protože vím, že to někdo pro mě udělá líp, takže prostě to nějaký jiný názor na to. Já mám možnost, takže můžu si dovolit nějaké služby pro sebe, a proto to nemusím dělat sama, budu mít víc volného času.“

„Myslím, že všude ve světě moc žen se věnují kariéře. Je to těžké normálně i kariéru mít i děti doma i vařit i všechno možný. Na všechno nemáte čas vůbec, jako na sebe potom vůbec žádný čas nemáte. Je důležitý mít rodinu, je důležitý mít svoje jako vzdělání, kariéru, nějak musíte, na všechno žena musí najít čas jako, ale myslím, že není kompletní bez rodiny.“

„...ženy to nemají jednoduché myslím všude jako, jak se řekne, výchovy, nezáleží vůbec na tradici, kultuře státu, myslím, že stejně nemají jednoduché mezi tím, jak to všechno udělat – jako mít kariéru, mít rodinu a všechno to dokázat na každém konci.“

„Já si myslím, že to, o čem vypráví (jméno, pozn. aut.), že vlastně ty ženy v Barmě možná nikdy neztratily svoji identitu, že v rámci té výchovy se cítí pořád důstojně a vlastně tu důstojnost necítily být potlačovanými. A když my v Evropě tu identitu pořád hledáme a chvíli jsme se přirovnávaly k mužům, pak zase jsme chtěly být hodně ženský nebo pořád jsou ženy, který chtějí být hodně ženské, a zase jsou ženy, který je za tu ženskost přílišnou odsuzují a tak dále. A že to je prostě, prostě hledání sama sebe a být hrdá na tu ženskost, což jsme možná ještě nenaučily, na tu femininu.“

Shrnutí

Otázka ženských práv v zemích původu jednotlivých účastnic skupiny byla předmětem diskuze zpravidla při politických a společenských změnách – tehdy vzrůstal zájem o všechna témata spojená s dodržováním lidských práv. Svou situaci z perspektivy ženských práv často reflektovaly až po příchodu do ČR, na základě srovnávání a vnímání odlišností. Ženskou otázku vnímaly především v souvislosti s vlastními kořeny, s odkazem k rolím matek a babiček a hledáním ženské identity.

2. RODINA – VÝCHOVA A SPOLEČENSTVÍ

Přednáška byla zaměřená na představení rodiny v evropském kulturním kontextu. Zabývala se vývojem rodiny v historii, rolí rodiny v současné společnosti a významem rodiny z hlediska vztahů a saturování potřeb jednotlivých členů.

Pojetí

Předpokládali jsme, že účastnice diskuzní skupiny často přicházejí z kultur, kde má rodina pevnější vazby, než je obvyklé u nás. Věděly jsme, že většina z přítomných žen zde nemá širší rodinu, že přišly samy nebo jen s partnerem a dětmi, a že toto téma bude pro všechny významné.

Zvolené otázky a směřování diskuze

Cílem diskuze bylo zjistit, jak se liší vnímání rodiny a jejích členů u jednotlivých účastnic skupiny, jaké místo má rodina ve společnostech, odkud účastnice přicházejí, a jaké role mají muži a ženy v jejich rodinách. Diskutovaly jsme o tom, jak migrace ovlivňuje vztahy uvnitř rodiny. Zajímalo nás také, jestli a jak se pobyt účastnic v ČR odráží ve vnímání rodiny v současnosti.

Výstupy doplněné citacemi

V každé zemi vedle sebe existují různé modely. Každá rodina je vlastně jiná kultura.

Pojem rodina je vnímán v kontextu blízkých lidí, ale i země a kultury – rodina jsou lidé, ale i místo.

Žena je často schopna si zorganizovat pomoc při práci v domácnosti (více než v ČR). Funkcí širší rodiny je vzájemná pomoc a podpora a umožňuje zvládnutí více rolí. Po přestěhování do cizí země je rodina více izolovaná. Žena postrádá své příbuzné, chybí konkrétní pomoc. Přátelé ani nikdo jiný tuto ztrátu nahradit nemůže. Oporou je manžel, rodina se stává ostrovem bezpečí.

Hlavou v rodině bývá muž. Po příchodu do ČR případně ten, kdo má lepší kontakt s majoritní společností. Není to však automaticky vnímáno jako nerovnost. Důležitá je flexibilita rolí při změně podmínek.

Ztráta kontaktu s širší rodinou, která zůstala v zemi původu, přináší vzájemné odcizení, méně porozumění.

„...když mají možnost zahrnou do rodiny veškerý příbuzenstvo ze 2., ze 3. kolene, ale hlavní základ asi budou vždycky rodiče a děti. Má taky pravdu (jméno, pozn.aut.), že ten bližší člověk, jako jsou bezdětný rodiny, že manželský pár může pojmout to slovo rodina. Ale většinou tam rodina funguje ve větší skupině lidí příbuzenského vztahu kvůli ekonomický situaci, bydlí společně, sdílejí stejnou domácnost a víceméně mají rovnocenně všechno rozdělené. Když jsem přijela sem, hledala jsem náhradu

v přátelích i když nemůžu nahradit tu vlastní rodinu nahradit. Myslím si, že každá rodina je jedinečná a nenahraditelná.“

„Já jsem chtěla říct, že kultura není jedna, kde bydlíte, kultura dává svůj svět (každá kultura má svůj jedinečný svět) . ...že dává svůj otisk“

„Třeba ve srovnání s tím, že manžel je Slovák a jeho rodina je větší, protože jeho tatínek má pět sourozenců, maminka tři, ti teda opravdu se schází velmi často a jezdí jako spolu skoro každý víkend na nějaké akce, tak v tom srovnání je ta naše rodina hodně uzavřená, taková, švagr jednou říkal, že je to úplná smečka, že dostat se mezi nás jako rodiče a ještě tak ty babičky, dědy, že je těžké.“

„...ale postupně jak se vzdaluješ od té rodiny, některé věci neznáš, jak ta rodina funguje, určitý významy pro mě pomalu ztrácí důležitost. Ne že ne sdělují, ale těžko budu chápat, proč určitý věci dělají takhle, proč je nedělají jinak. Já je dělám jiným způsobem než oni, já je nechápu proč to dělají.“

„...protože já jsem viděla od dětství, jak to funguje, že dvě rodiny, s úplně různými tradicemi, úplně různým světem, jak to se spojí a vytváří úplně nové tradice, jak to funguje s našimi rodiči, protože třeba babička a dědeček ze strany mámy a ze strany táty to byly úplně různé světy, a pak se to nějak se spojilo a fungovalo.“

„Když jsem byla já v cizině, bydlela jsem tam sama, tak jsem se to [rodinu] taky snažila nějak nahradit, protože člověk prostě potřebuje žít v nějakém blízkém vztahu, tedy já to potřebuji. Takže jsem se snažila hledat, přátele se mi tedy nepodařilo moc najít, nakonec jsem si našla přítele a utíkala jsem k němu domů. Nejezdila jsem na výlety, ale utíkala k němu domů a tam jsem se zavřela a byla jsem tam celý víkend od pátku do neděle i když on šel třeba do práce. Není to jen o lidech, ale i o místě.“

„Tady v Čechách se mi moc stýskalo po rodině, tu nenajdete nikde jinde. Rodina je rodina a kamarádství a přátelství je něco jiného. V rodině – odtud neodejdete a nic nezměníte, a v rodině je to dané, na rozdíl od partnerství.“

„Když mám dítě... když mám babičku, tak jsem řekla, já nechci pracovat... Můžu třeba vzít nějakou slečnu nebo paní, ale ta nemá takovou důvěru. Když by tu byla babička tak není co řešit nebo když bych měla maminku... Škoda, že tady nemám svoji mámu. A potom další starosti které budu mít ve spojení s výchovou dítěte nebudu se moci dělit o péči s dalšími členy rodiny, jelikož je tady nemám. Mám přátele hodně blízké a dobré, ale nemůžu je v uvozovkách takhle obtěžovat, abych jim dala dítě na týden na hlídání. Přitom vím, že mamince můžu dát klidně dítě na celý týden

a nebude se nic dít a že se nic nestane a nebudu se sama cítit, že ji obtěžuji. Ale svým blízkým a známým bych to nemohla udělat.“

„Když máte v cizině jedno dítě, vidíte, jak je to těžké. Když nemáte po boku svoje příbuzné, když nemáte ještě dítě, neuvědomujete si vůbec, co to znamená. Ale když potom chcete druhé, ale ty síly nejsou, když jste sama, je to dilema...“

„...ale co se týká těch vztahů tady v Čechách, náš svět je možná více uzavřený... Já občas říkám manželovi, že on je moje nejlepší kamarádka, protože s ním prostě musím rozvíjet něco, nějaký cit...“

Když jsem odcházela ze Sarajeva z Bosny, tak jsem se znala s manželem. Potkali jsme se znovu zase tady v Praze, já jsem byla sama, odešla jsem z války, všechno možné, co mi chybělo, jsem hledala právě u něj...“

„...ale chci tím říct, že u nás nejsou rozdělené role. Teď manžel pracuje a já se starám o domácnost, ale když nebude pracovat může dělat všechno, co je jinak práce pro ženu.“

„...naše rodina začínala tím, že já jsem se nastěhovala sem za manželem. A on tady nějakou dobu bydlel a věděl všechno, já jsem přijela a neznala jsem češtinu, ani jsem se nemohla s někým bavit, takže on musel věnovat hodně času mně a nějak mi pomáhat, něco mi ukazovat, jak to funguje a tak dál a tak dál, takže já jsem byla prostě dítě... Což je pro mě velká změna, protože v Rusku jsem byla samostatná, strašně aktivní...“

„...naše rodina je dva roky stará, takže my jsme teď v tom stadiu, že musíme něco pořádně hledat nějaké nové kombinace... No, přiznávám, že možná to je ještě kvůli tomu, že on má takový názor, že musí být hlava rodiny, bere na sebe víc zodpovědnosti, co se týká financí a různých takových věcí... Je to pro mě nová role, já to zkusím, trochu si s tím hraji, takže možná něco bude jinak za půl roku.“

„Dvakrát jsem byla vdaná a myslím, že jsem udělala chybu, že jsem v těch manželstvích brala na sebe roli lídra. Manželka nemusí brát roli lídra, manželka musí poslouchat a diplomaticky rozhodovat.“

„Tím, že jsme v cizině, tak jsem asi rychlejší než manžel, rychleji jsem se naučila češtinu, zapojila se do života, mám tu větší roli, protože musím vyřizovat spoustu věcí a zároveň se starat o rodinu, o děti, takovou spoustu domácích věcí.“

„Vždycky je to na dohodě, myslím, že když je mezi nimi opravdu hezký vztah, tak se vždycky nějak domluví. Když jeden rád vysává, tak ať vysává, druhý bude mít nádobí. Myslím, že je to na dohodě, že přesná pravidla tady nemůžou být.“

„Někdy se to může stát, ale třeba synové a dcery si rozdělí ty úkoly a někdy maminka nemusí ty všechny věci dělat. Děti převezmou spoustu úkolů, samozřejmě když už jsou větší. Tím že je ta rodina rozvětvená tak některé věci zastupují tetičky, babičky, že třeba vaří nebo uklízí. Ta pracující maminka nemusí dělat druhou směnu doma. I když je to na první pohled klasické rozdělení role, v praxi to funguje tak trochu jinak...“

„Ale zase se vrátím k rozvětvené rodině, některé úkoly obstarávají babičky a tetičky a pro ženu je to jednodušší. Žena si nebere na sebe tolik úkolů.“

„I když ta maminka nebo žena má klasicky danou úlohu starat se, má podobné postavení jako muž, že vydělává pro rodinu a pak se právě ty věci ve spojení s domácností dělí.“

Shrnutí

Vzhledem k tomu, že v ČR většina účastnic pobývá bez své širší rodiny, bylo toto téma pro všechny zúčastněné velmi osobní. Rodinu většina účastnic vnímá velmi široce a zahrnuje do ní rozvětvené příbuzenstvo. Rodina je místem vzájemné podpory a pomoci. Velmi významným aspektem rodiny je soužití mezi generacemi, především mezi ženami. Význam rodiny stoupá po narození dětí. Po příchodu do ČR chybí podpora širší rodiny a to má velký vliv na život jednotlivých žen. Izolace od rodiny znesnadňuje možnost vytvořit si domov v ČR, prohlubuje pocit osamocení. Stoupá význam partnerství, které ostatní sociální kontakty nahrazuje. Dochází rovněž k posunu ve vnímání vlastní kultury. Pro všechny zúčastněné rodina představuje skutečnou hodnotu.

3. PARTNERSTVÍ A DĚLBA ROLÍ

Třetí z řady přednášek byla zaměřená na partnerské vztahy, rozdělení rolí a sladování práce a rodiny.

Pojetí

Předpokládaly jsme, že účastnice přicházejí ze zemí, kde je obvyklé, že muž je v pozici živitele rodiny. Po příchodu do ČR jsou tyto role konfrontovány se známou skutečností, že jsou to obvykle ženy, které rychleji najdou zaměstnání. To může ovlivnit způsob partnerského soužití. Předpokládaly jsme také, že naše pojetí partnerského soužití se může lišit od zvyklostí, které si ženy ze zemí původu přinášejí.

Zvolené otázky a směřování diskuze

Otázky byly zaměřené na spokojenost žen s rozdělením rolí v jejich partnerském vztahu, na změny způsobené migrací a na jejich způsob optimálního fungování v zátěžové situaci. Zajímalo nás rovněž, jak se změnil jejich pohled na partnerství po příchodu do ČR.

V diskusi jsme se zaměřily na rozdělení rolí v partnerském soužití, na otázky dělby moci, komunikaci mezi partnery a možnost vlastního prostoru v rámci partnerství. Zajímalo nás opět, jak se tyto role změnily po příchodu žen do ČR. Otázky směřovaly k představě optimálního fungování a možnosti prostoru pro uplatnění vlastních představ, realizaci zájmů a aktivit. Téma diskuze se prolínalo s tématem předchozím, s tématem rodiny, především v oblasti dělby rolí.

Výstupy doplněné citacemi

Představu o partnerství získá člověk ve své původně rodině. Tradice pomáhá, dává vzor, jak žít.

Partneři musí být v cizí zemi jeden pro druhého oporou – často jedinou. Stoupá význam komunikace mezi partnery, spolupráce, vzájemné tolerance a respektu. V mnoha případech byly ženy ve vztahu – i v zemi původu – ve vztahu dominantnější, to bylo však někdy vnímáno i jako nechtěná zátěž.

Pokud se rozdělení rolí po příchodu do ČR změnilo, ne vždy to bylo pocíťováno jako problém.

Po narození dětí se mohou změnit i role partnerů. Nejde vždy jen o ekonomickou nutnost, ale i o individuální očekávání a povahy partnerů. Důležitá je možnost rozhodnout se, kterou roli zvolí, a flexibilita těchto rolí.

Důležité pro ženu je, aby měla vlastní prostor. V tom často pomáhá širší rodina (ženské společenství), která v ČR chybí.

„Já bych chtěla, aby manžel a manželka spolu žili v jedné společnosti, aby měli stejnou zkušenost a zážitky a trávili spolu hodně času, protože pro děti je rodina malý svět, to znamená, že rodina, je první svět, kde se učí, jaký svět je a jak se mají chovat a jak oceňuje ostatní.“

„Jelikož jsme odešli z Bosny a nemáme tu za sebou rodinu, tak se musíme spolehnout jeden na druhého a všechno děláme i rozhodujeme společně. Možná já něco navrhnou, možná já víc přemyslím, co by bylo dobré, a potom to děláme spolu.“

„Můžu říct, že v mojí rodině jsem byla vedoucí síla. Myslím to tak, že jsem vydělávala víc než můj manžel. Nebylo to 2× víc ale bylo to víc. Myslím si, že to nezávisí jenom na platu, ale i na povaze.“

„...zúčastnila jsem v 90. letech výzkumů kde jsme se ptali muže a žen, kdo je hlavou rodiny a tam bylo zajímavé, že mnoho mužů se velmi často vzdává té role. V hloubkových interview se ukázalo a z faktických otázek vyplývalo, že oni nejspíš tou hlavou rodiny jsou, ale z nějakých důvodů to pak nebylo v dotazníku.“

„Já jsem z Bosny, Bosna byla z tohoto pohledu velice tradiční. Většina lidí žila tak, že hlavní roli měl ten mužský, protože vydělával víc. Ženská vydělávala méně a starala se o všechno možné. I když v mojí generaci žen už všechny pracovaly. Ne že by musely jako to bylo u vás, ale my jsme chtěly pracovat... Osobně jsem neměla nikdy takového partnera, kterému by záleželo na tom, aby hrál nějakou blbou roli. Ale myslím, že tradičně naši muži nepomáhali, protože je to nenaučily mámy. A mámy je to nenaučily, protože ony nepracovaly. To byla moje máma, která vychovávala mě a sestru, že my jsem dělaly všechno a náš brácha nic. Jako malé dítě jsem pochopila, že někoho dospělého nemůžete vychovat. Když jsem já měla syna, tajně, aby to babičky neviděly, začala jsem ho vychovávat jinak – začala jsem ho učit žehlit, dát nádobí do myčky, takové věci, na které měl léta, že by to mohl zvládnout. Poprosila jsem ho, aby to ani jedna babička nikdy nevěděla. Dělala jsem to úmyslně, protože já mám manžela, který i kdyby to chtěl, tak to neuměl a pletl by se a tak jsem chtěla nějaké budoucí ženě vychovat normální bytost.“

„Já jsem z Mongolska... u nás všichni pracovali, ženy i muži. Symbolicky se říkalo, že muž je hlava rodiny. Když nebyl otec, byl to starší syn. Podle toho se označovalo, je to rodina toho a toho – symbolicky. Ale myslím, že hlavou rodiny je většinou žena, která tam dělá všechny věci. Pracuje, stará se o děti, vypere... Teď tady bydlí někteří členové naší rodiny, rozdělují všechnu práci na půl. Oni dostávají poměrně stejné peníze jako ženy a muži tady. Všechny věci rozhodují dohromady, jak s penězi tak s bydlením. Není skoro vidět rozdíl mezi hlavou rodiny a ostatními. Celá rodina mluví... Je to těžké, občas brácha chce, aby byl jako táta a nemůže si to dovolit. Je to těžké. Teď si myslím, že už si zvykl, že to musí být role obou. Snažit se pracovat a udělat si pohodlí.“

„Já cítím respekt k tomu, že každá kultura to má jinak a každá žena to má jinak. A vůbec nemám problém s tím, že hodně žen se cítí dobře v té tradiční roli. A jsem hodně opatrná na to, abych někomu vnucovala náš model nebo můj. Učí mě to naslouchání a hlavně úctě k ženství, což hodně souvisí s mým mateřstvím. Cítím velkou změnu od té doby, co mám dítě.“

„Já jsem měla prostor pro sebe, ale ne díky partnerům, i když oni byli fajn, ale díky mojí rodině. Ne že bych musela, mě by v životě nenapadlo nechat dítě tátovi a flákat se s kamarádkami venku. To by nešlo, tak moje dítě hlídala máma nebo táta nebo druhá babička nebo jiná tetička. A díky nim jsem měla já prostor.“

“Já si myslím, že je ten prostor stejný pro ženu i pro muže. Když si ho udělají, tak to muži respektují. Ale některé ženy nemají ani prostor pro sebe, mají ho jen manžel a děti. A to je smutné. Ale když chtějí, tak si ho udělají a muži to respektují.“

Já prostě dělám, co chci, udělám to jakýmkoliv způsobem, prostě to udělám, i když to bude trvat rok a dva, já stejně udělám to, co chci. Protože já nemůžu jinak žít. Prostě vždycky budou překážky. Nějak se snažím zařídit, abych to udělala po svém.

Shrnutí

Ukázalo se opět, že témata rodina a partnerství jsou velmi úzce spjata s tématem rozdělení rolí, v určitých obdobích více vystupuje důležitost rodinných vazeb, v jiných zase stoupá význam partnerství. Jak vyplynulo již z diskuze na téma rodina, při pobytu v ČR je téma partnerství s tématem rodiny téměř totožné – otázka partnerství je pro ženy, které nejsou v těsném kontaktu se svou širší rodinou, velmi důležitá. Téma rodiny je pro účastnice více spjata s tradicí, jde o určitou danost, v případě partnerství je větší prostor pro změnu, jde o dynamický proces.

4. VEŘEJNÁ SFÉRA, OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST A SEBEREALIZACE

Čtvrtá z řady přednášek byla zaměřená na oblast veřejné sféry. Přednáška zmiňovala oblast pracovní sféry, vzdělání, politické a občanské participace, role žen a mužů ve společnosti a pojetí společnosti.

Pojetí

Cílem zvoleného tématu bylo vykročit z vnitřního prostoru do oblasti angažovanosti ve věcech veřejných, od hledání vlastního uplatnění, přes působení v místních komunitách po možnost širší participace ve věcech veřejných.

Zvolené otázky a směřování diskuze

V této diskuzi jsme se účastnic dotazovaly na jejich pojetí veřejné a soukromé sféry, jejich zkušenosti ze země původu a na to, jak se jako cizinky mohou uplatnit v ČR, jaké vnímají překážky v možnosti veřejného působení. Otázky směřovaly na zkušenosti žen a jejich možnosti uplatnění na veřejnosti – nejen v zaměstnání, ale i ve veřejném životě, v komunitě apod.

Výstupy doplněné citacemi

Cizinky při své snaze o veřejnou angažovanost narážejí na jazykové bariéry. Ze strany české společnosti vnímají překážky („Můžu být ráda, že tu můžu zůstat“). Jako cizinky v ČR mají tolik starostí spojených s vyřízením pobytu, nalezením a udržením práce a péčí o rodinu, že jim nezbývá síla starat se o věci venku.

Ženy mají jiný pohled, více se zajímají o dění kolem sebe, o to, co můžou přímo ovlivnit. Je to dané mimo jiné jejich odlišnou rolí, která se pojí s péčí o děti a o rodinu. To vnímají některé ženy jako rozdíl, ne však jako problém. Je pro ně také přirozené angažovat se pro druhé spíš než pro sebe. Při prosazování zájmů dětí jsou ochotny vyvinout velkou aktivitu.

K tomu, aby se ženy angažovaly, potřebují důvod (děti, příroda, život). Potenciál a příležitosti mají stejné jako muži.

Aktivní ženy se angažují v zaměstnání, především v oblasti zdravotnictví a školství, v humanitní a sociální oblasti. Práce je tedy pro ženy jeden možný způsob veřejné angažovanosti, nepracují jen pro peníze.

Důležitost veřejné angažovanosti ženy vnímají, ale vnímají i bariéry. Pokud se chtějí veřejně angažovat, musí vyvinout mnohem větší úsilí než muži, potřebují k tomu podporu. Také odvalu.

Ženy cizinky se zajímají o politickou situaci ve své vlasti. Pokud by se vrátily, více by se veřejně angažovaly.

„Pro cizince je vždycky problém mluvit a vystoupit kvůli výslovnosti a podobně. A za druhé si myslím, že česká společnost nemá ráda cizince.“

„Já bych ráda pracovala v dětském domově v Čechách, ráda bych pracovala jako učitelka se sirotky, dětmi, ale nikdo mi to nedovolí. Pracovala bych jako psycholog. Ale zaprvé to vzdělání nebo spíš zaprvé nejsem Češka a za druhé to vzdělání, musím k tomu přidat ještě nějaký papír. Mám zkušenost, ale nemám papíry na psychologii v češtině.“

„Jako cizinku mě neberou, například už jsem našla několik prací, ale řekli mi: „Ano, ale my bychom chtěli, aby tady pracovali Češi.“

„Třeba teď nemám takové problémy s papíry jako jsem měla před dvěma lety – u policie. Už jsem z toho taková unavená, jdeš tam a tam. Jsem spíš takový člověk. Největší problém pro mě je, že jsem cizinka a cizince tady nikdo nechce poslouchat. Každý řekne ano, rozumím, ale stejně... A opakuje se to.“

„A když se setkáváme s Mongoly a mluvíme o tom, jak u nás teď žijí lidi a co dělá parlament a máme takový vztek a jsme tak smutní, že se o tom vůbec nebavíme. Částečně, kdybych byla tam, mohla bych být aktivnější. Tady v Čechách jsem cizinka. Starám se jen o svoje věci a chci žít stejně, jako žijí zdejší a dodržovat zákony tady určené. A nestarám se o politiku ale o zákony týkající se cizinců, jaké zákony budou pro nás. Musím dělat. Za dveřmi vůbec nedělám. Mám málo času to sledovat.“

„Ženy mají roli jako rodič nebo jako matka. Mají opravdu velkou moc , třeba ve škole se stane něco špatného, nebo mají nějaký tvrdý názor, dokážou zorganizovat a společně něco prosadit. To, kdo dělá, to jsou většinou ženy.“

„Co se týče politiky si myslím, že bychom se my jako ženy měly víc snažit, hlavně kvůli tomu, že muži tam rozhodují o věcech, o kterých vůbec nic nevědí.“

„A u nás v Indonésii, když někdo pracuje, to není jako pro sebe, ale taky pro rodinu, takže třeba já jsem pracovala docela dobře, protože být učitelka na univerzitě, to není jako stejně jako být učitelka na základní škole nebo na gymnáziu, takže já jsem dostala docela fajn peníze. Ale to nejsou moje peníze, já jsem je dala třeba tetě, která mi pomohla, jejím dětem jako výměnou. Samozřejmě oni si o to neřekli, nemusí, ale mám pocit, že musím. Vždycky jsem jela domů, dala jsem něco mamince, a potom tátovi třeba cigarety a něco takového.“

Takže v Indonésii taky, vdané ženy nemusí pracovat, jako když ještě byly svobodné, Ale je to tak, že se hodně ženy chtějí vdávat. Jako moje sestra – má dvě děti a ona nepracuje, i když má hodně volného času, ale pracuje za málo peněz , ale to je spíš jako, aby se realizovala.“

„A co je zajímavé, že na druhých mě více záleží. A nic na sebe. Druhým já se vším můžu pomoci, všechno poradit, najít práci někomu, můžu člověku vysvětlit , proč to pro něho bude dobré.“

Pomáhám v mateřské škole a v základní škole, protože hodně matek pracuje a já jsem doma. Mám dobrý vztah s tou školou, když něco potřebuje, zavolají mi a já pomůžu.“

„...teď se opět k té angažovanosti vracím u věcí, které se mě silně dotýkají, kde si myslím velmi silně, že ty věci takhle být nemohou.“

„Podepisuji petice, demonstruji a píšu stále stížnosti na úřad. Kvůli psům a kvůli nepořádku. Odepíšu mi, ale efekt to nemá žádný.“

„V Bosně jsem studovala, měla jsem stejné příležitosti jako muži, alespoň kolem mě lidi měli stejné, ženy a muži stejné příležitosti i studovat i pracovat.“

„Jsou ženy, které jsou aktivní, ale ty jsou aktivní ve zdravotnictví a školství. Takových v byznysu a podnikání nebo ve vládě je menšina.“

„Ale pro mě konstruktivnější prostor pro ženy a to se mi líbí, je taková angažovanost komunitní nebo vztahující se k těm problémům, které se mě týkají a tam když se dívám

na ženy, které znám nebo o kterých jsem slyšela, tak tam si myslím, že dokážou vyvinout velkou aktivitu a skutečně věci proměňovat. Může to být nějaká činnost zaměřená vyloženě na problém nebo komunitu anebo to může být činnost, která spojuje snahu o tom změnit svoje prostředí nebo pracovat na tom co se děje kolem mně a zároveň to třeba skloubit s podnikáním. To jsem taky zažila a moc se mi to líbilo, protože to dávalo smysl. Na jednu stranu se potřebují uživit a na druhou stranu se snaží udělat něco navíc nebo dát něco ostatním aniž by to bylo podmíněné jejich výdělkem.“

„...první můj krok v kariéře byl trochu pokročil kvůli tomu, že jsem pracovala v marketingovém oddělení, úplně v první práci se svým dá se říct spolužákem, který byl muž. A on od začátku stal vedoucím toho oddělení kvůli tomu, že je muž. Pak mi to vysvětlil. On to nezvládl, odešel z práce, pak jsem byla vedoucím oddělení já. Předtím mně vysvětlil, že on vlastně byl na vyšší pozici kvůli tomu, že je muž. A prostě jinak to nikdo neviděl, když já jsem měla přednost jako specialista, takže to bylo takový první, úplně první případ, kdy jsem se stejným problémem setkala.“

„Potřebovala bych mít víc času a míň se angažovat v práci, abych nebyla z toho unavená. Člověk se musí prosazovat a naráží na tisíce překážek a pak to opakovat po pracovní době to je fakt náročné. Nejvíce by se mi líbilo, kdyby se tady změnila celá atmosféra ve společnosti a ženy se nemusely prosazovat a bojovat o podmínky, které jsou úplně standardní. Pro nás dostat se na úroveň mužů v politice znamená obrovské úsilí a ti muži jenom tím, že jsou muži, mají podmínky jednodušší. Představuji si podmínky jako v severských zemích, hlavně mluvím o ženách s dětmi, kde je možné chodit na schůze jinam než večer do hospody kam žádná žena nemůže, protože koupe děti. Uvidíme, že společnost ženy opravdu chce, ne že o tom ve výzkumu všichni mluví, ale že budou konkrétní věci jako dětský koutek v každém úřadě s hlídáním zdarma. Aby bylo vidět že nás tam chtějí a ne že nás tam trpí.“

„Protože to stojí hodně času a energie věnovat se veřejným aktivitám takže aby pak starost o domácí věci nebyla jen na ženě. Myslím, že je to hodně vyčerpávající a tak by to nemělo být.“

„Já bych potřebovala víc odvahy. Bydlím v malém středočeském městě, kde mi vadí konkrétní věci, které se týkají toho jak se pracuje s tzv. sociálně vyloučenými občany. Protože tam máme dům pro neplatiče a to je ghetto, které všichni obchází, a na internetových diskuzích města se říkají samé negativní věci a je izolované, z tzv. slušných občanů tam nikdo nejde. Jsou to dva světy. Mně to nepřipadá tak nepropustné a nemám odvalu. Je to osobní, já jsem cizinka, v Praze je mnohem větší anonymita. A jiný postoj a tam se cítím, žen nejsem starousedlík a ještě navíc odjinud a mám jiný názor než většina.“

„A k tomu jsem cizinka, takže se mi do toho nechce vůbec pouštět. Když pojedu domů, budu s tím chtít něco udělat, ale tady spíš ne.“

„Ale když bydlíte jinde v Evropě, máte jinou představu, jak to může fungovat. A říkáme jim, proč sedíte a nestěžujete si. Teď v létě jsem řešila takový problém, nevím jak to dopadne, ale když lidi nic neříkají, tak z toho nic nebude.“

Shrnutí

Účastnice diskuze se shodovaly v tom, že zapojení ženy do veřejné sféry naráží na mnohé překážky vzhledem k převládající představě o roli ženy. Angažovanost žen převládá na komunální úrovni. Svůj čas a energii musí věnovat vyřizování všech náležitostí spojených s pobytem, prací a péčí o rodinu, na angažovanost venku už nezbyvá čas ani síla. Navíc jako cizinky vnímají od české společnosti nedůvěru, vnímají, že zde nejsou doma. Politickou situaci však pozorují, vnímají i dopad politiky na každodenní život. Vnímají i silněji změny ve svých zemích, pokud by byly doma, více by se angažovaly.

Situace je jiná, pokud mají trvalý pobyt či občanství. Vítají možnost volit v komunálních volbách.

5. SPIRITUALITA – NÁBOŽENSTVÍ A TRADICE

Přednáška obsahovala stručný přehled světových náboženství. Zaměřila se na vnímání rozdílu mezi náboženstvím, církví a spiritualitou. Zabývala se tématem každodenní spirituality, intimní sférou ženy, vlivem tradic a kořenů na spiritualitu a prožíváním přesahu.

Pojetí

Předpokládaly jsme, ženy jsou svázány s tradičním náboženstvím zemí, ze kterých přicházejí, že tradiční náboženství může ženy limitovat a nenabízí dostatečný prostor pro plné vyjádření ženské spirituality. Ve své zemi se pohybují ve společenství žen. Mají také blíže k tradicím a kořenům.

Předpokládaly jsme, že z jejich zkušeností můžeme čerpat v hledání našich vlastních kořenů.

Zvolené otázky a směřování diskuze

Zajímalo nás, jaká je spirituální praxe v zemi původu a jak mohou vyjadřovat svou spiritualitu v hostitelské zemi, u nás v ČR, v každodenním životě. V čem jsou limity a v čem je zdroj podpory? Jak vnímají vnitřní a vnější prostor pro vyjádření spirituality?

Diskuze se ubírala směrem od vnější formy – tradice, náboženství, kultura – k vnitřnímu prožívání spirituality, sdílení témat týkajících se přesahu. Obsahem diskuze byla též možnost spirituálního vyjádření žen v rámci náboženství dané kultury. V diskuzi jsme se dotkly vlivu kořenů na současné pojetí náboženství a spirituality v životě účastnic.

Výstupy doplněné citacemi

Ženy vnímají spíše spiritualitu než náboženství. Každý si hledá vlastní cestu ke spiritualitě.

Cítí problém s tradičními náboženstvími, ale zároveň reflektují vliv náboženství na hodnoty a morálku.

Při pobytu v ČR nevnímají překážky k projevům své spirituality.

V případě, že tradiční náboženství je odlišné, pociťují spíše izolaci.

České ženy i cizinky vnímají českou společnost jako sekularizovanou. Tam, kde chybí tradice a kořeny (oficiální náboženství), chybí rámec pro ukotvení spirituality.

„Zajímám se a vím, jaké jsou tradice, co se dělá o svátcích a takový věci. A uvažuji, strašně moc uvažuji. A myslím, že vším tím jsem jako bohatá. Úplně všechno беру jako svojí spiritualitu.“

„...já jsem vyrostla v Rusku a v tuto dobu, kdy jsem se narodila, tak byli u moci komunisti, jak říkáte vy. Jedním z jejich prvních kroků bylo, že skoro zrušili náboženství v Rusku. Takže tu existovaly nějaké církve, ale to byla strašně řídké. Na druhou stranu ta rodina, ta větší rodina, větší kruh měla strašně hluboké tradiční kořeny.

...ve svém světě, udělala jsem si vlastní mix spirituality, kde mám všechno dohromady. Později jsem také dala prostor té magické části – jenom pro sebe, nic společného se sektami. Je to můj intimní prostor, který má své osobní pravidla. Takže část mám víru od kořenů, od velké rodiny a část беру od společnosti, od tradic.“

„...já jsem úplně od dětstva byla v takovém kouzelném světě, když jsem viděla, že všechno, co vymyslím, tak všechno můžu udělat sama podle prostě síly myšlenky, podle toho, co mám.“

„Když jsem já vyrůstala, chápala jsem, že je něco. Dneska já myslím, že Bůh je, ale jak by ho pojmenovala, On je, jeden jeho jméno je Život, jiný jako Nebe, jiný jako Bůh, ale On je, já to cítím. I já myslím, že každý má svojí cestu k Bohu.“

„Mám dceru a syna. Dvě děti. ...tak mluvíme o dobrotě, o lásce a o všem. Aby brali jako normální všechno, hlavně aby byli lidi a nezáleží, kdo věří, kdo nevěří, aby brali s respektem každého.“

„...já bych chtěla být vychovaná v nějakém náboženství, fakt bych chtěla, i proto jsem to pak v té pubertě tak nějak zkoušela, prostě to nešlo, ale fakt bych chtěla jako něco takového mít za sebou, myslím, že bych si vyřešila spoustu věcí, které teď musím řešit nějak jinak. A moc mi to nejde, přiznávám. A jako že bych opravdu chtěla najít cestu, přišlo by mi to nějaké snazší pak to řešit.“

„Já jsem zjistila, že když se sblížím se ženou a ta je velmi silně nábožensky založená a ráda o tom mluví, tak pro mně je to problém. Já to cítím jako určitou bariéru mezi ní a mnou. Myslím si, že v určitém stadiu to náboženství je natolik ovlivňuje u těch silně věřících lidí, jejich vnímání a interpretaci reality že s tím se nemůžu ztotožnit.“

„Pro mě je modlitba hodně důležitá. Jakoby skrz její osobu, a jak zacházet se svým životem a pak v kontextu náboženství a proto je pro mně důležité nebo dobré společenství lidí, ke kterým mám pocit, že patří. Pocit spříznění nebo pocit společného něčeho společného co sdílíme.“

Shrnutí

Většina účastnic skupiny přicházela ze zemí, kde náboženství patří do soukromé sféry vnitřního prožívání. V případě žen, které nebyly vychovány v tradičním náboženství své kultury, je pocítováno toto jako nedostatek, chybějící rámeček. Ženy, které se nehlásí k žádnému náboženství, přesto vnímají pojmy jako láska, umění, přesah jako součást svojí identity.

Srovnání skupin podle fáze integrace

Ve skupině do pěti let pobytu byla většinou méně akcentovaná témata ženských hnutí a veřejné sféry než ve skupině přes pět let pobytu. V této skupině také z velké části byla více oceněna diskuze ke spiritualitě, tradicím a náboženství. V obou skupinách shodně bylo nejvíce oceněno téma rodiny a téma partnerství s tím, že bylo převážně vnímáno jako součást tématu rodiny.

Míra svěbytnosti nebyla ovlivněna mírou integrace, nicméně jsme zaznamenaly větší míru schopnosti odstupu, možnosti vidět věci z různých úhlů, vidět kladné i záporné stránky, náhled a popis dobré praxe v korelaci s delší dobou pobytu. V případech počáteční fáze života v jiné kultuře se ženy více zaměřují na problematické stránky.

Kulturní odlišnost ovlivňuje sebepojetí a optiku pohledu na skutečnost více než způsob jednání v konkrétní situaci.

Zhodnocení diskuzí

V první diskuzi, jejíž informativní úvod byl spíš obecný, se objevila témata, která byla součástí dalších diskuzních skupin. Rovněž tak další diskuze se svým obsahem v některých bodech vzájemně prolínaly.

Potvrdila se naše hypotéza, že účastnice z příchozích kultur při volně vedené diskuzi k jednotlivým tematickým okruhům přispívají vlastními tématy, která se ke zvoleným okruhům též vztahují, ale které jsme vzhledem ke kulturní odlišnosti dopředu nepředpokládaly – například k tematickému okruhu veřejná sféra je to téma poskytování lékařské péče – z hlediska genderu je to pro české ženy též citlivé téma, ale ne prioritní, pro cizinky ale je toto oblast, kde se setkávají s předsudky a diskriminací.

Cizinky ocenily účast českých žen – české ženy také řeší podobné problémy (viz níže zmíněný princip univerzality jako jeden z principů skupinové práce). České ženy ocenily způsoby vztahování se k sobě a ke společnosti, způsoby řešení problémů a pojetí ženské identity vyplývající z odlišného socio-kulturního kontextu příchozích žen (výchova/rodinné uspořádání, tradice/kořeny a spiritualita/náboženství). Pro všechny ženy bylo impulzem ke změně společné sdílení, partnerský dialog.

Během diskuzí také zazněla poptávka žen po sdílení a komunikování dalších témat v rámci nabízených okruhů, i jiných tematických okruhů. Například návrh na tematický okruh věnující se intimnímu prostoru ženy, niternému prožívání, sexualitě, inspirovaný přednáškou o spiritualitě.

7 • Co se dělo na workshopech a jak

Příprava a obsah

Při přípravě struktury workshopů jsme zohledňovaly :

- témata, která byla společná a zaujala většinu účastnic
- témata, která měla silný náboj a nebyl pro ně prostor v diskuzích
- témata, která účastnice samy označily za důležitá, a chtěly se jim více věnovat nad rámec časových možností v diskuzích
- témata, která jsme při reflexích diskuzí vytipovaly jako důležitá

Vybíraly jsme aktivity podporující jednotlivé fáze skupinového procesu – představení, podpora interakcí atd. a aktivity pro osvojení dovedností, podporu reflexe a zážitkové aktivity.

Jednotlivé workshopy

1. ÚVODNÍ WORKSHOP

Při přípravě a v průběhu realizace úvodního workshopu jsme se zaměřily zejména na vytvoření komunity, bližší seznámení účastnic, rozlišení obou skupin a nastartování skupinového procesu. V této fázi je prioritní zajištění bezpečí ve skupině, vytvoření a podpora skupinové koheze, nastavení a rozvoj skupinových norem, poskytnutí prostoru pro zapojení všech účastnic a zjišťování jejich aktuálních potřeb. V této fázi je také důležité pojmenování tématu skupinového pole čili tématu, které skupina sdílí, a potvrzování principu univerzality – hledání stejných a podobných prvků v osobní historii a aktuální situaci ostatních účastnic. Podporovaly jsme skupinovou interakci reflexí jednotlivých aktivit.

Popis zvolených aktivit

japonský nádech, arteterapie, „zahřívací“ a uvolňující aktivita, při které se členky skupiny vzájemně přestaví svým jménem – malování svého jméno černou tuší na bílý papír: symbolika „prvního nádechu“ ve skupině, zkušenost sebe-sama, sebe-ve skupině a ostatních, zážitek vědomého dýchání a „seznámení se sebou“ a představení se druhým

Každá žena měla prostor představit své jméno, co pro ni znamená, jeho původ, případně rodinnou historii. Účastnice volily různé variace svých jmen, zkratky, zdvořilky nebo přezdívky. Vzhledem k různému původu účastnic byla prezentace opravdu pestrá a vzbudila velký zájem.

výroba loutky, arteterapie, *kreativní aktivita, při výrobě loutky dochází ke skupinovým interakcím a vytvářením „podskupin“ – symbolika „tvoření vlastní reality“; zkušenost vlastní kreativity a zvládnutí techniky výroby (všechny loutky se povedou), zážitek práce s textilním materiálem*

Při této aktivitě účastnice spolupracovaly, domlouvaly se, radily se a vzájemně si pomáhaly. Některé účastnice daly přednost individuální tvorbě. V místnosti panovala uvolněná, veselá atmosféra.

CD v rodném jazyce, muzikoterapie, *narativní aktivita při výrobě loutek – symbolika „hlasu rodné země“, zážitek představit skupině hudbu ze své země a ve svém rodném jazyce, na druhé straně zážitek sdílení toho, co prostřednictvím hudby v rodném jazyce do skupiny přináší jiná členka, zkušenost neverbálního sdílení ve skupině*

Ty z žen, které si na workshop přinesly vlastní CD, ostatním toto představily a sdělily svůj vztah k této hudbě.

strom a zvíře, bodyterapie, *uzemňující aktivita práce s tělem, při které je možné pozorovat změnu energie ve skupině – symbolika „zakořenění a vytvoření si prostoru“ ve skupině, zážitek práce s vlastní energií, zkušenost možného použití vlastního těla (každému se to nějak „povede“)*

Po ukončení této aktivity bylo patrné zklidnění atmosféry ve skupině.

prezentace loutky, projektivní aktivita, *zkušenost mluvení „o sobě“ prostřednictvím loutky, zážitek „prezentace“ – z jakého „světa“ přichází, co má ráda, co chce říct ostatním ve skupině, symbolika „legitimity různých realit“, reflexe projekce*

Každá žena ostatním sdělila příběh o své loutce, některé ji i pojmenovaly. Během reflexe aktivity se ženy shodně vyjádřily, že „vlastně nějakým způsobem“ při prezentaci loutky mluvily o sobě, o svých zkušenostech, představách a potřebách, že do příběhu o loutce zakomponovaly své vzpomínky.

symbol skupiny, skupinová práce bez přítomnosti lektorek, *skupina společně připraví prezentaci pro „druhou“ skupinu – symbolika „skupinového totemu“, zážitek společenství ve větší komunitě, zkušenost spolupráce*

Komunitu jsme rozdělily do dvou skupin podle klíče diskuzních skupin. Obě skupiny na zadání pracovaly samostatně, zaujatě, při práci živě diskutovaly a zároveň se dobře bavily.

prezentace, skupinová práce, *aktivita pro představení skupin v rámci komunity, každá účastnice „ví, do které skupiny patří“ – symbolika „konfrontace“, zkušenost skupinové prezentace, zážitek odezvy druhé skupiny*

Skupiny popsaly proces tvorby symbolu a vysvětlily druhé skupině, co jejich symbol znamená. V obou skupinách prezentovaly svůj symbol společně. Po prezentaci účastnice nejvíce komentovaly vzájemné podobnosti na svých symbolech.

2. PODPŮRNÝ WORKSHOP

Tento workshop se tématicky volně vztahoval k prvním třem tématickým okruhům diskuzí. Při přípravě a v průběhu realizace druhého podpůrného workshopu jsme se na základě reflexe prvního workshopu, předchozích diskuzí a evaluací jeho účastnic zaměřily na prohloubení koheze, podporu emocionálního vyjádření ve skupině a podporu interakcí a zpětných vazeb mezi jednotlivými členkami komunity. Podporovaly jsme uvědomování si polarity „skupinové já – individuální já“, uvědomování si vlastního místa ve skupině a vytváření osobních vazeb. Pokračovaly jsme v podpoře reflexe účastnic k jednotlivým aktivitám.

Popis zvolených aktivit

pavouk rodiny, arteterapie, *sebereflexní aktivita – symbolika „rodinné sítě“, zkušenost reflexe svého místa v rodině, zážitek kreativního zpracování schématu rodiny*

Zpracování bylo velmi různé jak z hlediska uchopení rodinného systému, tak z hlediska kreativního pojetí.

prezentace pavouka, skupinová práce – *symbolika „návštěvy v rodině“, zkušenost představení své rodiny skupině, zážitek sdílení rodinného příběhu*

Všechny účastnice byly při prezentaci „svého pavouka“ velmi osobní. Mezi sebou si vyjadřovaly zájem, vzájemně se podporovaly a oceňovaly. Následovala spontánní diskuze.

Moudrá Vasilisa, dramaterapie, *narativní aktivita, přednes a reflexe textu jako úvod k arteterapeutické aktivitě*

Kapitola z knihy „Ženy, které běhaly s vlky“, Clarissa Pinkola de Estees – téma vztahu matky a dcery, předání zkušeností, generační ženská linie v rodině.

modelování panenky z hlíny, arteterapie, *kreativní aktivita pro podporu uvolnění emocí ve skupině, relaxace, při výrobě dochází k interakcím a vytváření podskupin – symbolika „intuice“, zkušenost vlastní tvořivosti a manuální zručnosti (všechny panenky se povedou), zážitek kontaktu s hlínou*

Při této aktivitě v místnosti panovala uvolněná atmosféra, ženy byly střídavě ponořené do práce, střídavě se smály a komunikovaly mezi sebou. Pokračovala diskuze o rodinách, mluvilo se o ženách z rodiny. Ženy si vzájemně pomáhaly a sdílely své tvůrčí krize.

CD v rodném jazyce, muzikoterapie, *narativní aktivita při výrobě panenek – symbolika „hlasu rodné země“; zážitek představit skupině hudbu ze své země a ve svém rodném jazyce, na druhé straně zážitek sdílení toho, co prostřednictvím hudby v rodném jazyce do skupiny přináší jiná členka, zkušenost neverbálního sdílení ve skupině*

prezentace panenky, projektivní aktivita – symbolika „poselství babiček“, *zkušenost sdílení odkazu ženských předků, zážitek přijetí svého místa v linii žen svého rodu*

Při prezentaci panenky ženy popisovaly svůj tvůrčí proces, pro některé byla práce s tímto materiálem nová zkušenost. Kreativní pojetí bylo velmi různé, od „národních“ panenek přes bysty ženského obličej, symbolické panenky až k abstraktním artefaktům. Ženy prezentovaly své výrobky, jejich význam a osobní příběh, který se k nim váže. Mluvílo se o individualitě v rámci rodiny. Objevilo se téma vlivu a vzoru ženské rodové linie na reflexi ženství, sebepojetí, sebevědomí a vztahování se k druhým.

můj partner, skupinová práce, *společný brainstorming, skupinová interakce, zpětná vazba*

Tato aktivita byla odlehčená, sdílela se představa o ideálním partnerovi.

3. UKOTVOVACÍ WORKSHOP

Tento workshop se volně vztahoval k posledním dvěma tématickým okruhům. Při přípravě a v průběhu realizace třetího workshopu jsme se zaměřily na upevnování potenciálu zážitku „tady a teď“ a přijetí individuální zodpovědnosti za průběh dění ve skupině. Nadále jsme pokračovaly v podpoře skupinových interakcí a rozvíjení dovednosti poskytnout a přijmout zpětnou vazbu v rámci komunity. Opět jsme věnovaly čas reflexím jednotlivých aktivit. Také jsme podpořily zpevnění sebereflexe skupinové role, vlastních kompetencí a potenciálu jednotlivých účastnic. Pokračovaly jsme v podpoře podskupin v rámci komunity i v rámci skupin. Začaly jsme připravovat komunitu na závěr skupin.

Popis zvolených aktivit

Baubo – nemravná bohyně, dramaterapie, *narativní aktivita, přednes a společná reflexe textu k otevření tématu ženských společností*

Kapitola z knihy „Ženy, které běhaly s vlky“, Clarissa Pinkola de Estees, téma ženského společenství, téma síly ženské spirituality vyjádřené sdílením radosti z vlastní sexuality a smíchu mezi ženami, téma vzájemné podpory.

setkání s vnitřním Průvodcem, řízená imaginace, *kontakt s vlastním nitrem, s vnitřní imaginární postavou, reflexe, sdílení zážitku*

Tato technika byla pro cílovou skupinu žen zcela nová. Sdílení obrazů z imaginace bylo převážně intimní a emocionálně zbarvené, proto jsme se rozhodly více informací nesdělovat.

můj prostor, skupinová práce, *sdílení ve skupině k tématu schopnosti vytvoření času a prostoru pro sebe*

Sdílely jsme zkušenosti, zážitky a přání o místech, aktivitách, vztazích a jiných zdrojích podpory, o možnostech vlastního vnějšího i vnitřního prostoru, o možnostech kontaktu se svojí vnitřní realitou, prožíváním, přesahem atd. Toto sdílení bylo rovněž velice intimní a zároveň důležité pro všechny zúčastněné.

poslech lidové hudby, muzikoterapie, *narativní aktivita pro podporu výroby koláže*
Poslouchaly jsme moravskou lidovou hudbu, Zuzanu Lipčickou.

výroba koláže, arteterapie, *sebereflexní aktivita – symbolika „fotografie přítomného okamžiku“*

Ženy zvolily různé techniky – stříhání, trhání, postupné vlepování atd. Různé způsoby výběru obrázků pro koláž, postupné vytrhávání a lepení, shromáždění obrázků a lepení. Tato různost je pro tuto aktivitu podstatná, je součástí procesu, který vede k individuální „optice pro fotografii“, proto i zadání této aktivity bylo volné – daly jsme k dispozici materiál, představily cíl aktivity a poskytly doporučení různých možností. Tato aktivita probíhala dynamicky, všimly jsme si, že mezi účastnicemi proběhla také „burza obrázků“.

prezentace koláže, skupinová práce, *symbolika „mého Tady a Teď – tady a teď ve skupině“; prezentace částí tvořících celek*

Jednotlivé prezentace vyvolaly zájem ostatních, ženy komentovaly podobnosti mezi kolážemi a jejich tvůrkyněmi. Účastnice popisovaly jednotlivé části, jejich význam a téma, které je spojuje. V rámci skupiny jsme si všimly hledání spojujících motivů jednotlivých koláží a zájem a respekt k výrazným prvkům. Mezi tématy koláží byly: domov, vztahy, příroda, aktivity, estetika a naplňování potřeb.

vaření, skupinová práce bez účasti lektorek, *moje role ve skupině a jak se zapojuji do společných aktivit, jak to mám tady a jak jinde – symbolika „předání žezla“, zážitek vytváření společné hodnoty*

Tuto aktivitu jsme se rozhodly nekomentovat, snad jen to, že výsledkem byla společná tabule plná dobrot a příjemného posezení.

4. ZÁVĚREČNÝ WORKSHOP

Tento workshop byl realizován jako poslední aktivita skupin a již se nevztahoval k jednotlivým tématickým okruhům diskuzí, ale byl jejich celkovým shrnutím. Na tento workshop navazovala závěrečná evaluace.

Při přípravě a v průběhu realizace závěrečného workshopu jsme se zaměřily na uzavření nedokončených témat a událostí, zakončení skupinového procesu a podporu sociálních vazeb mezi účastnicemi. Čas jsme věnovaly zejména povzbuzení k možnosti využít nabyté sebezkušenosti a sebereflexi v osobním a veřejném životě i mimo tuto komunitu, v osobním i veřejném životě. V této fázi jsme poskytli účastnicím zpětnou vazbu k průběhu workshopů a diskuzních skupin, vyjádřily ocenění jednotlivým účastnicím a poděkovaly celé komunitě.

Z hlediska integračního procesu bylo cílem povzbudit účastnice v dalších fázích jejich integrace mimo skupinu. Zkušenost plné integrace v této komunitě si ponechat jako příklad dobré praxe pro dobu, kdy může být obtížné pokračovat v integraci do většinové společnosti.

Popis zvolených aktivit

Obsahem celého workshopu byla celoskupinová hra pro vytvoření pozitivního obrazu o fungující multikulturní a genderově a sociálně senzitivní společnosti. Hra byla ukončena návrhy a doporučeními pro českou společnost od žen přicházejících z této země – projektivní aktivita, která dává zprávu o potřebách žen, žen migrantek v naší společnosti.

ideální země – úvod, *dramaterapie, narativní aktivita – představení „moudrými starými po generace vyprávěného příběhu“; symbolika „impulzu ke změně“*

Imaginární příběh o existenci země, kde mají ženy, děti, staří a jinak handicapovaní stejnou váhu jako ti „normální“, všichni odněkud přišly, takže jsou tam všichni cizinci.

ideální země – deník, práce ve skupinách, *projektivní aktivita – symbolika „nástrojů ke změně“, zážitek společné hry*

Nově příchozí do této země pozorují, prožívají a zapisují si deník, jak že to vlastně v této zemi funguje, co vidí okolo sebe, co je pro ně důležité.

ideální země – prezentace, skupinová práce, *symbolika „sebepodpory ke změně“*

Dvojice představí skupině svá pozorování a popis toho, co činí „ideální zemi ideální zemí“.

ideální země – rada moudrých žen, *dramaterapie, symbolika „reflexe změny“, zážitek vlastní kompetence*

Celá skupina „rada moudrých žen“ na základě posouzení předchozích popisů života „v ideální zemi“ doporučují změny, které mohou zlepšit život „nově příchodících“ a i ostatních „v naší zemi“.

Role lektorek, vedení workshopů

- Příprava obsahu workshopů
Zodpovědnost za průběh workshopů
- Provádění jednotlivými aktivitami
Všechny aktivity jsme účastnicím předem popsaly, případně předvedly a účastnice byly upozorněny na možnost se nezúčastnit a na možnost kdykoliv přestat v aktivitě pokračovat. I když skupina pracovala bez přítomnosti lektorek, činnost skupiny jsme monitorovaly. Po každé aktivitě následovala skupinová reflexe, sledovaly jsme aktuální situaci jednotlivých účastnic a zároveň situaci ve skupině. Podporování skupinového procesu
- Zajištění bezpečného prostředí ve skupině
V průběhu realizace workshopů jsme kladly důraz zejména na bezpečné prostředí ve skupině, na podporu skupinové koheze a na posilování vlastních kompetencí jednotlivých účastnic skupin. A v neposlední řadě na vytváření, podporování a ukotvování zážitku a zkušenosti „plně“ integrace ve skupině pro možnost uchování a rozvíjení této zkušenosti po ukončení skupiny a přenesení tohoto zážitku ven, do svých rodin, komunit a širší společnosti.
Reflexe průběhu workshopů
Poskytování zpětných vazeb
Ošetření specifických situací vyplývajících z emocionální intenzity některých aktivit
Sledování potřeb všech účastnic
Program workshopů jsme připravily tak, aby mohl flexibilně reagovat na aktuální potřeby skupiny a jednotlivých účastnic, obsah workshopů vycházel z průběhu diskuzí a reflexe skupinového procesu.

Zhodnocení workshopů

Invence účastnic během workshopů byla natolik osobní a někdy i velmi intenzivní, že nechceme demonstrovat průběh aktivit a skupinové práce na konkrétních zážitcích účastnic. Většina zúčastněných žen se s tímto způsobem skupinové práce setkala vůbec poprvé. V rámci jednotlivých aktivit některé ženy sdělovaly, že samy sebe překvapily tím, že se pouštějí do věcí, o kterých se domnívaly, že pro ně nejsou možné, že dokázaly to, co myslely že neumí, například manuální zručnost, využití imagince, sdílení s ostatními, otevřeně o sobě hovořit a projevit svoje emoce.

Společný zážitek ve skupině vytvářel pevné vazby mezi účastnicemi, podporoval vzájemnou solidaritu a zodpovědnost, což se kladně projevovalo i v rámci diskuzí. Otevřenost, sdílení a možnost zážitků ovlivnil průběh diskuzí a otevřenost žen při diskuzích.

Tvořivost byla důležitou součástí obsahu workshopů – z každého workshopu si ženy odnášely svůj výrobek, což bylo též kladně hodnoceno.

Workshopy jako součást skupinového programu nesloužily ke sběru dat pro výstupy, ale jako aktivita pro podporu integrace účastnic.

8 • Z evaluací účastnic

„...tak jak jsem sem přišla, nevěděla jsem co od toho očekávat, co mám dělat, ale byla jsem zvědavá na to, tak jak jsme se bavily. Přemýšlela jsem i o těch přednáškách, o tématech co říct. A inspirovalo mě, bavilo mě mluvit s ostatními. Po diskuzích jsem odcházela domů, hodně přemýšlela o tom, i co jsem chtěla a co ostatní, a potom něco třeba, jako ostatní zkušenosti, myšlenky, informace co tam bylo řečeno, přemýšlím o tom mezi těmi diskuzemi. Potom na konci odcházím šťastná. Možná jsem trochu smutná taky a doufám, že se budeme znovu setkávat na nějakém programu, také akce nebo projektu nebo něco. Budu ráda.“

„Tady trošku víc záleží na češtině, dorozumívat se. Takže poprvé jsem slyšela o tom projektu od Hanky na ženský skupině. Takže měla jsem o to zájem, a pak to bylo zapojovací kartičkou s Hankou, když jsme to probíraly, co to bude, jak to bude vypadat a tak dál. A když jsem řekla: ‚No, jo, to pro mě zajímavé, protože já do toho šáhnu asi.‘ Pak ta loutka, která mi úplně překvapila, že já jsem jako každá akce, když děláme něco, co neumíme nebo o čem nevíme, že to umíme dělat. A takže to byla taková tvorba akce a byla strašně hezká, to se mi líbilo ten celý, to byla neděle, jestli pamatuju správně, ta celá neděle, já prostě pamatuju, že takový slunečný den a je to strašně hezký ženy, který se usmívají, že tvoří. A ten celý pocit z toho dne já mám jako tu maličkost, ke které jsem dneska mluvily předtím. Taková maličkost, která přidává radosti do života. Takže pro mě to bylo strašně příjemné. Pak to překvapení první přednášky o lidských právech, o které jsem moc nepřemýšlela, ale pak jsem

dozvěděla, že mám co k tomu říct a mám o čem přemýšlet v tomto směru, i když to jako nepotřebuju v denním životě. Pak já jsem vzpomněla, že jsem byla na přednášce o rodině. A vzpomněla jsem kvůli tomu, že vlastně tam pro mě to byla jako první otevření. A já nevím, jak to řeknu otevřeně ten nápad, který přišel mně do hlavy. Já jsem zjistila, že vlastně rodina, kterou v tom vztahu, jak mám tady v Čechách, když jsem daleko od země, kde jsem se narodila a strávila skoro třicet let. Takže já jsem zjistila, že vlastně ta rodina, kterou mám tady, ta malá rodina je strašně důležitá a vlastně to všechno, co mám tady, a je to takový možno říct začátek toho, že já jsem měla být možná víc opatrná k tomu vztahu, který mám v rodině tady. A je to pro mě strašně důležité. To je možná hlavní výsledek z toho celého programu, které jsem dostala z toho. A strašně dobrý výsledek je tolik žen, s kterými setkala tady na skupinách, protože jste strašně hezký, strašně příjemný a... no a mně to bude líto, jestli nepotkám někoho pak pro mě, takže ty dva, no, možná víc, ale ty dva vlastně výsledky, které mám z toho v tý řece života v tuto dobu.“

„...to téma není pro mě nový. A chtěla jsem to dělat. Ale poprvé se tím zabývám tak, jakože nesedím někde v koutě a nečtu si knihu, kterou jsem si vybrala, ale nějak jako víc veřejně, tak je to pro mě hrozně těžký. Tak jsem tam taková zoufalá a přijdu do té kanceláře, kde jsme, a najdu tam leták, na které je napsáno Na rovinu!, přečtu si ho, zaujme mě, a tak jsem zavolala Hance, protože jsem s ní chtěla udělat o tom projektu rozhovor. Takže ten další obrázek je, jak jsme se s Hankou potkaly a jak vlastně vedeme ten rozhovor, ještě by tam měl být magneták, já to jako nahrávám. A tak jsme se bavily vlastně k tomu rozhovoru o tom projektu, jaký bude a co přesně se bude dít a kdo budou účastnice. A zároveň já jsem nějak začala přemýšlet o tom, jestli jsem cizinka nebo nejsem cizinka nebo jak to vlastně je, protože já už jsem tady dlouho a cítím se nějak, nebo tak v běžném životě jako že jsem asimilovaná, ale vlastně taky trochu se cítím asi někde uvnitř jako cizinka. A pak se mi ona ozvala, že bych se toho projektu mohla zúčastnit a že vlastně teda jako spíš jako cizinka, protože de facto jako občanství mám stále polské. A pak už následují diskuze, který pro mě byly hodně důležitý tím, že mi pomohly hodně přemýšlet o těch věcech, kterými se jakoby zabývám v té práci, ale méně formálně, tak jako formální podání vždycky bylo v té přednášce, ale pro mě mnohem víc byly důležité ty diskuze, kde jsem slyšela věci ne teoreticky, ale vlastně potom zpětnou vazbu od různých žen z různých zemí. A tak tam je vývoj, přemýšlení, uvědomování si toho, co si myslím, nebo toho, co jsem někde četla nebo co jsme psali. A to vlastně může být taky jinak. A ten vývoj vlastně probíhá pořád, a to je pro mě největší – jeden z dvou největších přínosů toho projektu, že vlastně je to živý, protože pro mě to téma, jak je to pro mě pracovní téma, tak někdy je takový jako teoretický a hodně formální a nemá to propojení s reálným životem, tak tady se mi toho dostalo hodně. A mezitím byl první workshop, který byl výborný, mám hodně podobný zážitky. (...) My jsme nebyly na tom stejném workshopu. To nebyl ten

stejný workshop... Myslím. Ale zážitek byl stejnej, taky mám pocit, že to byla krásná slunečná neděla a úplně přesně tak, jak ty to, i když to byl vlastně jiný den a vlastně jiní lidé, tak ten zážitek je stejný. A tam bylo hodně důležitý, protože to byl vlastně ten workshop k rodině, že tam zazněly různé rodinné příběhy. To pro mě jako to je pro mě opravdu jako hodně vzácněj a hodně důležitěj zážitek takového. Hodně dlouho se mi nestalo, že lidé, s kterýma se neznám, vlastně i ti lidé, s kterýma se znám, jakoby se takhle neotevírají nebo to není takové sdílení nebo napadlo mě, že to je vlastně docela důležité vědět o lidech nejenom to, jak se s někým teď potkám na kafe a co si řekneme, ale že už se vlastně v reálném životě jakoby tolik nezabýváme tím, že někdo by nám třeba chtěla říct něco o sobě z nějakého předtím nebo z nějakého jakoby širšího zázemí, proto tam mám jako jména, jako prostě (jména účastnic, poz. aut.) pro mě prostě začaly existovat, i když se neznáme, nemáme svoje telefonní čísla a možná se už nikdy, tak jako to nějaký lidé, který už pro mě jako nějaký moji lidi, protože něco o nich vím a něco mi daly. Pak jsou tam ty tečky, protože tam jsou další ženy, který si pamatuju, pamatuju si příběhy, pamatuju si obličej, ale nepamatuju si jména. Na to jsem přišla, když jsem to tady kreslila, že prostě ty zážitky jsou silný, ale ne vždycky je to se vším vsudy, to se omlouvám, ale je to tak. A pak vlastně následovala ta diskuze, ta diskuze k náboženství, která byla pro mě hrozně moc důležitá. Jo a při tom workshopu vlastně jsem si začala, začaly se mi vybavovat vzpomínky na jako různé věci, který já jsem nechala, protože jsem se hodně začala věnovat jako v době, když jsem skončila nebo prostě když jsem odešla z vysoký školy, tak začala jsem se věnovat hodně práci, pak přišly děti, rodina, samozřejmě že mám nějaký jako přátele, kamarádky, ale skončila určitá etapa života. A vlastně s ní pominuly nějaký jako skupiny žen, ve kterých jsem dřív, kterých jsem bývala součástí. A tady mi začaly tak jako vyvstávat vzpomínky. A hodně třeba jako přes (jméno, poz. aut.), protože já jsem měla třeba kamarády nebo známý jako z Latinský Ameriky. A to, jak mluví česky, to mi prostě úplně jako přišlo, že jsem našla nějakou rodinu, kterou jsem ztratila, prostě to byl jako důležitěj zážitek. A při té diskuzi o náboženství jsem si to uvědomila ještě víc jako vlastně přes Hanku, Alici a hodně přes (jméno, poz. aut.), že jakoby nejsem sama, že jsou nějakí lidé, kteří jako dokáží pochopit ty věci, o kterých jsme se tady bavily, protože to jsou věci, které se málo projevují v běžném životě. Většinou máme starosti nebo máme, já nevím, já žiju tak, že mám jako omezené množství lidí kolem sebe a o ty ostatní se jakoby nezajímáme do hloubky. Nebo tady v téhle kultuře to není běžné. Vlastně se ptáme povrchně: ‚Jak se máš?‘. Každý řekne: ‚Jo, dobře.‘ A o takových věcech se nebaví. Tak to bylo důležité. A z toho mám takový pocit, že jako si můžeme vzájemně něco dát a můžeme si být nablízku. Pak je tam jako dnes. Mezitím je druhý workshop, na kterým jsem nebyla, a to je jako škoda. To jsem měla špatný pocit, ale nemohla jsem. A dneska to už jako bylo těšení se. A tak tam jsem všechny a ten dnešní zážitek je takový, jako byl, a pak je tam ten notýsek, protože já doufám, že teda budeme mít na sebe tak, jak budeme chtít, nějaký kontakty. A já taky doufám, že třeba z toho vyplyne něco dalšího, protože

to tak přirozeně cítím. A na konci je ten počítač, protože myslím si, že o tom projektu budu psát, ale úplně jinak, než jsem původně myslela. A taky ten počítač je tam proto, protože v tom, co dělám, hodně díky tomu projektu mám v nějakých věcech mnohem víc jasno. Ten domek, co tam (dcera) nakreslila, protože chtěla ještě něco nutně kreslit. Já jsem jí neřekla. To je úplně kongeniální, protože to je něco, na co jsem zapomněla, že v pozadí toho všeho vlastně bylo to doma, protože já jsem musela vždycky jakoby nechat rodinu a buď večer tady věnovat ten čas, nebo o víkend. Ale dělala jsem to ráda a bylo pro mě jakoby důležitý přijít, i když jsem třeba někdy jako nemohla, kvůli práci jsem nějak jako přišla pozdě, tak ale bylo pro mě důležitý. A já jsem moc spolehlivý člověk v takových věcech. A stane se, že věci prostě ad acta odložím, protože jsem věděla, že ty ostatní ženy taky ten čas. A toho si hrozně moc vážím. To je jakoby, to je nějaká jako další hodnota, kterou pro mě ten projekt měl, že jsem věděla, že my nejsme jako kamarádky, který se sejdou jen tak, že opravdu původně jsme začínaly jako cizí osoby. A každá musela něco překonat a něco jakoby nechat, aby tady ten čas strávila. A toho si moc vážím, to je jako moc důležitý pro mě.“

9 • K čemu jsme dospěly a jak to hodnotíme

Organizace a příprava

Sestavení skupiny – vzhledem k fungování skupin považujeme za velmi důležitý faktor dostatek času pro přípravu skupin – od oslovení žen, výběru účastnic až po možnost individuální přípravy jednotlivých žen – poskytnutí potřebných informací, motivaci, sladění vzájemného očekávání.

Oslovení žen – osvědčily se osobní kontakty – nejvíce kontaktů jsme získaly prostřednictvím osobní prezentace projektu v kurzech a skupinách, nejméně prostřednictvím e-mailové žádosti o poskytnutí kontaktů v jiných NNO (žádný!). Jeden kontakt jsme získali jako reakci na tiskovou zprávu o projektu.

Vstupní pohovor – zajistily jsme první kontakt a vstupní pohovor a zároveň vedly skupiny, což podle našeho mínění podpořilo důvěru účastnic.

Informovanost – v průběhu vstupních rozhovorů byla jasně a srozumitelně vysvětlena struktura skupinové práce, což umožnilo všem účastnicím rychlé zapojení do skupinové práce.

Prostor – ověřily jsme si, že důkladná příprava místnosti pro skupinové setkání má příznivý vliv na jeho průběh.

Průběh skupinového programu

Časový harmonogram – vzhledem ke zkrácení času určeného pro realizaci projektu a současně našeho závazku dodržet strukturu skupinového programu bylo dodržení stanoveného harmonogramu pro jednotlivé účastnice náročné. Pro dlouhodobou práci považujeme za důležité respektovat zatížení a časové možnosti účastnic a poskytování informací o termínech v dostatečném předstihu.

Kontinuitu mezi jednotlivými setkáními zajišťovalo shrnutí předchozí aktivity.

Struktura – spojení diskuzí a workshopů se osvědčilo z mnoha důvodů: umožnilo uchopení témat na více úrovních, podpořilo skupinovou dynamiku, vytvořilo bezpečný kontext setkávání, otevřelo větší prostor pro realizaci všech účastnic, vytvořilo nový rámec pro vedení skupiny.

Přínos účastnicím, účast žen z majority

Posílení v dalších krocích integrace – šlo o zkušenost, kterou si každá žena z práce skupiny odnesla a mohla využít pro individuální proces integrace, důležité bylo pro

každou ženu uvědomění si společných prvků i vědomí vlastního, individuálního příběhu a jeho přínosu pro ostatní.

Skupina a dlouhodobá společná práce byla ženami shodně hodnocena jako velký přínos a poskytovala společenství, ke kterému je možné se vztahovat. To se projevilo i zájmem žen v pokračování skupinového setkávání, včetně zájmu věnovat se osobnějším tématům a osobnímu rozvoji.

Z hlediska integračního procesu by bylo relevantní, aby v takové skupině byla účast žen z majority ve větším poměru.

10 • Závěr

Čím jsme se vlastně zabývaly a čím ne? Oproti původnímu záměru věnovat se především ženským a lidskoprávním aspektům migrace a integrace jsme se nezabývaly strukturální rovinou integrace, právními podmínkami pobytu v ČR, ale především způsobem integrace, oblastí subjektivních pocitů ve vztahu k zemi, odkud ženy přicházejí, a k zemi, ve které nyní dlouhodobě pobývají. Způsob a kvalitu zapojení příchozích žen do české společnosti vnímáme jako podstatnou, v tomto procesu hrály roli nejen české účastnice, ale celé pojetí (metodologie vedení skupin). Náš subjektivní pocit je, že se tento cíl vysoce naplnil, ženy referovaly o celém procesu jako o naprosto výjimečném zapojení se do komunity, veřejného dění, ale i o subjektivním přínosu, kde se příchozí ženy cítily ve skupině rovnoprávně a otevřeně sdílely své myšlenky a pocity.

V průběhu setkávání jsme diskutovaly o možnostech začlenit se do života společnosti, komunity a přitom možnosti zachovat do určité míry své tradice. Na základě prožitě skutečnosti se tak mohl změnit obraz české společnosti – není jen odmítající a diskriminující, (to je častý obraz české společnosti)... také se ptá a naslouchá, sdílí, učí se. To byl také jeden z okamžitých efektů proběhlých diskuzí.

Otevřená komunikace probíhala v diskuzních skupinách po celou dobu – to byl další důležitý přínos, který jsme vnímaly i plánovaly. Vycházely jsme z myšlenky, že odmítání je také důsledkem uzavřenosti a vzájemné neznalosti – zde byla opět okamžitá možnost pro cizinky být otevřené v přítomnosti českých účastnic, a měnit i obraz cizinek v majoritní společnosti.

Zkoumaly jsme bariery, které mezi námi stojí, kdo co od koho očekává. Konfrontovaly jsme obraz společností, z kterých ženy přicházejí, s obrazem společnosti, která je přijímá. Hledaly jsme rozdíly a podobnosti. Hledaly jsme zdroje pomoci. Jedním z těchto zdrojů se stala samotná komunita vytvořená v průběhu setkávání. **Vyšší potence sdělení je sdělení.**

Takto vytvořené a vedené skupiny jsou jedním z **nástrojů integrace**, kde nejde o jednostranný proces ovlivňování, ale o vzájemnou výměnu.

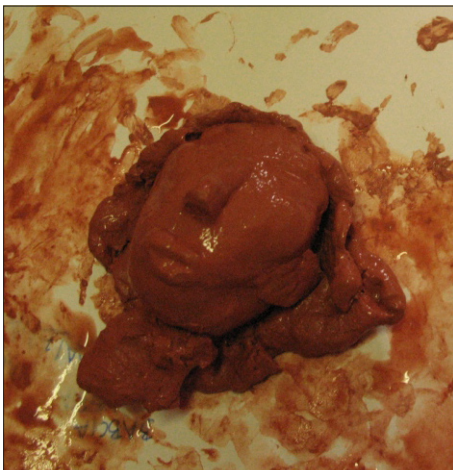
Na obou stranách byl dán pozitivní příklad, že je zde ochota k partnerskému soužití, který může posloužit jako příklad dobré praxe.

V průběhu realizace nás oslovovala řada žen příchozích i z majority, které měly zájem zúčastnit se skupinového programu, bohužel, vzhledem k uzavřenému charakteru skupin nebylo možné tomuto zájmu vyhovět.

11 • Fotogalerie

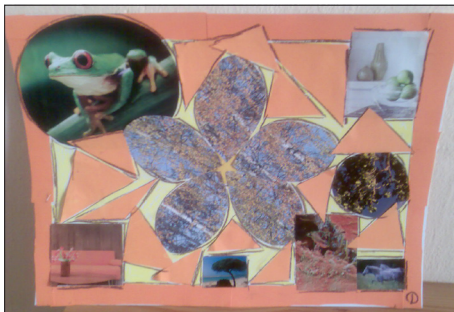

12 • Autorky této publikace

Vstupní pohovory, diskuze a workshopy připravily a vedly Hana Chaluš a Alice Müllerová. Obě jsou zakládající členky SOFIE a v současnosti se aktivně podílejí na jejích aktivitách.

Hana Chaluš

Narodila jsem se 31. 1. 1974 v Praze. Jsem vdaná a jsem matkou dvou synů (13 a 7 let).

Moje zkušenosti v multikulturní a genderové oblasti jsou různorodé, od koordinační, kontaktní a komunitní práce přes pedagogickou činnost až po vedení ženských skupin různého charakteru, poradenství a přednáškovou činnost. Absolvovala jsem workshopy, semináře a kurzy zaměřené na osobnostně sociální rozvoj, inkluzi ve vzdělávání, vyjednávání, mediaci, řízení konfliktů, interkulturní komunikaci, práci s krizí a tělem, dynamiku ženské skupiny v psychoterapii. V současnosti dokončuji Intenzivní výcvik ve skupinové psychoterapii – INSTEP a edukační kurz Práce se snem a snovou sérií.

Alice Müllerová

Narodila jsem se 18. 2. 1965 v Praze. Jsem vdaná a mám tři děti.

Vystudovala jsem FF UK, katedru sociální práce. Absolvovala jsem řadu workshopů a seminářů zaměřených na práci s tělem, krizovou intervencí, neverbální komunikaci a osobnostně – sociální rozvoj. Působila jsem v několika občanských sdruženích, v oblasti gender a multikulturního vzdělávání (Gender Studies, Societa, Headstart, Acorus, PPU, Berkat). Sama jsem byla členkou sebezkušenostní a supervizní skupiny. Mám zkušenosti s vedením ženských skupin a workshopů. V současné době jsem v závěrečné fázi intenzivního výcviku ve skupinové psychoterapii INSTEP.

Evropská kontaktní skupina v České republice

je občanské sdružení, které prosazuje rovné příležitosti mezi muži a ženami, bojuje proti rasismu a diskriminaci a mění zažitá genderové stereotypy a předsudky v ČR i v Evropě.

Čím se zabýváme?

- **trh práce** (diskriminace žen na trhu práce, nezaměstnanost, práce z domova, rekvalifikace a návrat do zaměstnání po mateřské a rodičovské dovolené)
- **migrace a integrace** (postavení cizinců a cizinek ve společnosti, problémy, kterým člení při začleňování do většinové společnosti, odlišné modely integrace, komunitní rozvoj, svépomocné aktivity migrantů a migrantek)
- **rovné příležitosti** mezi muži a ženami (osvěta, vzdělávání, publikace a kampaně)

Jaké jsou naše aktivity?

odborné přednášky • semináře • interaktivní vzdělávací workshopy • mezinárodní konference • multikulturní skupiny • sociologické výzkumy • analýzy • informační a osvětové kampaně • zahraniční stáže • síťování • publikační činnost

Jsme součástí **České ženské lobby**, platformy nevládních neziskových organizací, které hájí práva žen nejen v ČR.

SOFIA - občanské družení pro dialog

Základní cíle sdružení:

iniciovat založení komunitního centra pro ženy a podporovat účast žen v komunitním životě poskytovat bezplatné poradenství a psychoterapii ženám a jejich rodinám
informační, osvětová a vzdělávací činnost
posilovat vzájemné porozumění, podporu a neformální formy pomoci
vytvořit prostor pro mezikulturní a mezigenerační dialog, podílet se na gender dialogu
příspěk k odbourávání diskriminace a stereotypů

Formy činnosti sdružení:

diskuzní, podpůrné a seberozvojové skupiny
poradenská činnost pro ženy, individuální a skupinová psychoterapie
komunitní aktivity
přednášky, kurzy, semináře a jiné vzdělávací aktivity
organizování kampaní a konferencí, vydávání letáčků a publikací
spolupráce s dalšími NNO

Průběžně realizujeme:

tematické sebezkušenostní a zážitkové workshopy pro ženy
multikulturní ženské skupiny
přednáškovou činnost a poradenství

Připravované a plánované aktivity:

Job club, motivační, podpůrné a psychologické skupiny, besedy a workshopy. pro ženy

Organizace pro pomoc uprchlíkům - OPU

Mise

Cílem OPU je pomáhat uprchlíkům a ostatním cizincům na území České republiky, kteří jsou ve své vlasti pronásledováni z důvodu politického, etnického, náboženského, rasového nebo kvůli své příslušnosti k určité sociální skupině, a také těm, kteří již v ČR požívají práva azylu a dočasné ochrany.

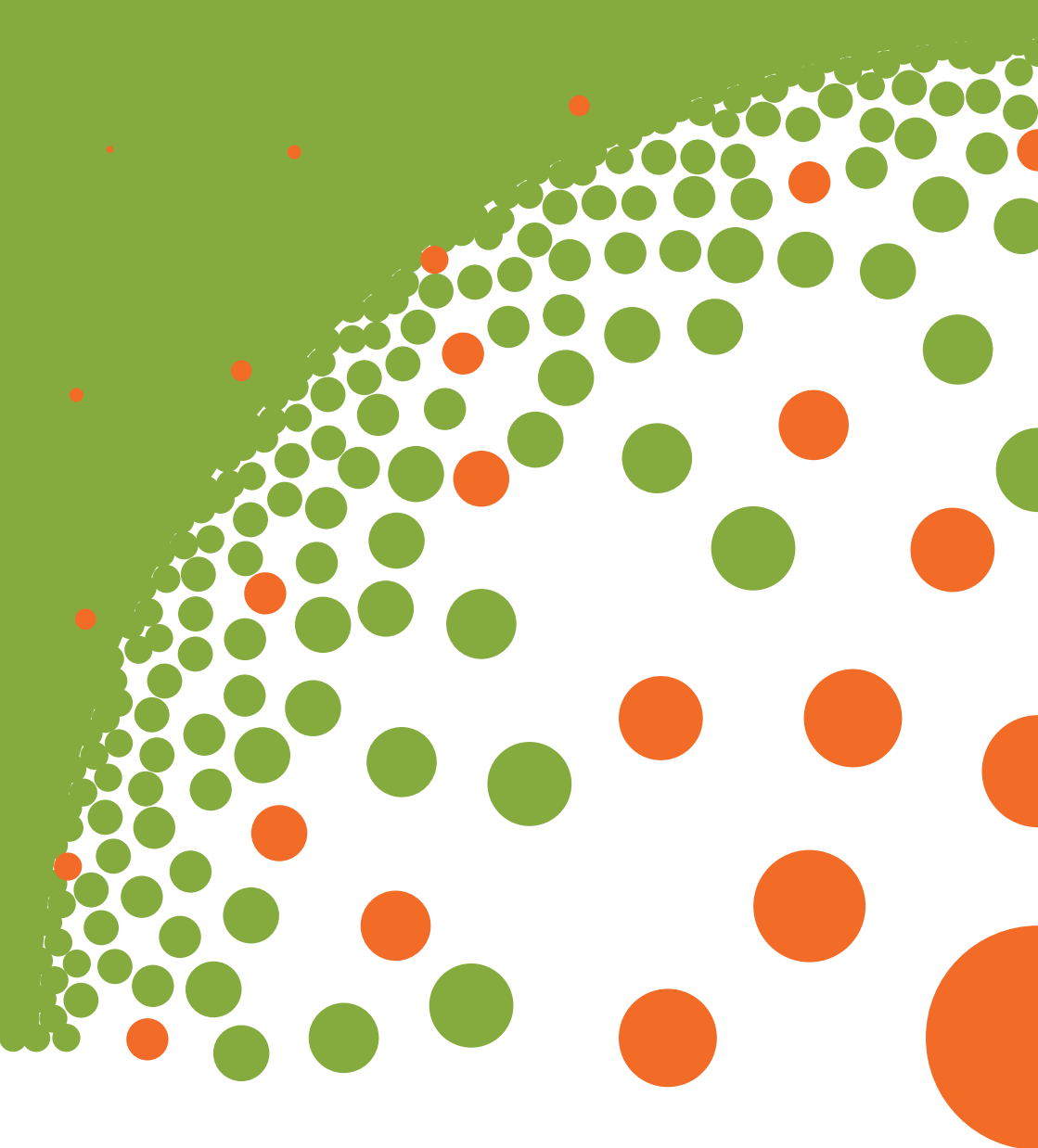
Služby

OPU je nevládní neziskovou organizací, která se od svého založení v roce 1991 zabývá právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR.

Vedle práce v sídle OPU v Praze, kde jsou každý pracovní den cizím státním příslušníkům k dispozici odborní pracovníci OPU, navštěvujeme pravidelně azylová zařízení a zařízení pro zajištění cizinců v ČR, ve kterých pomáháme žadatelům o azyl v řešení jejich právních a jiných problémů. Podílíme se rovněž na organizování volného času žadatelů o azyl, kteří pobývají v azylových zařízeních. Od roku 2005 pomáháme i azylantům a cizincům v Brně.

Ve své práci věnujeme zvýšenou pozornost ohroženým skupinám mezi uprchlíky, tj. dětem, ženám ve zranitelném postavení, osobám nemocným a postiženým.

Vedle popsaných aktivit realizujeme také vzdělávací programy pro studenty českých vysokých škol, které si kladou za cíl výchovu budoucích odborníků v oblasti právní a sociální práce s uprchlíky a migranty. Další činností OPU v oblasti vzdělávání je organizování přednášek na středních školách v ČR.

Tento projekt byl podpořen grantem
Ministerstva práce a sociálních věcí.